

ሒሳዊ ቅኝት፥ በሰሎሞን ተሾመ፣ ፎክሎር፣ ምንነቱና የጥናቱ የትኩረት አቅጣጫ ላይ ገዛኸኝ ጸጋው*

አጠቃሎ፡- ይህ ሒሳዊ ቅኝት፣ የ ፎክሎር፣ ምንነቱና የጥናቱ የትኩረት አቅጣጫ (2007 ዓ.ም.) መጽሐፍን ይዘትና ቅርጽ በተጠኑ መለኪያዎች መዘና፣ ዋና ዋና የሚባሉ ውስንነቶቹን ለማመላከትና ማረጋገጥ ነጥቦችን ለመጠቀም ሞክሯል። ጥናቱ፣ ከሙያዊ መጽሐፍ ግምገማ ጋራ ተያይዞ ተመራጭ እንደሆኑ የታመነባቸው፣ ሦስት በይነ ዲሲፕሊናዊ ማንጸሪያዎችን (perspectives) ተጠቅሞ፣ ከአካዳሚያዊ ዐውዶች ጋራ እያናበበ ተንትኗል። በሂደቱም መጽሐፍ፣ በፎክሎር መሠረታዊ ፅንሰ ሐሳቦችና ንድፈ ሐሳቦች ላይ መፋለሶች እንደተከሰቱበት፣ ያጠቀሳቸው ማስረጃዎች፣ መረጃዎችና የመረጃ ምንጮች (መጽሐፍንም ሙያውንም በሚፈታተኑበት ደረጃ) ትክክለኝነትና ተገቢነት እንደሚገኝባቸው፣ እንዲሁም፣ የሙያዊ ቃላት መዘበራረቆች፣ የትርጉም ስህተቶችና የሰዋሰው ግድፈቶች የመጽሐፍን የቋንቋ አጠቃቀም ሁኔታ እንደሚያደነቃቅፉበት በበቂ አስረጃዎች ተረጋግጧል። ጥናቱ፣ ለሁሉም የመጽሐፍ ደካማ ጎኖች ማመሳከሪያና ማረጋገጫ የሚሆኑ ማስረጃዎችንና የመረጃ ምንጮችን ስለሚጠቁም፣ መጽሐፍን በማስተማሪያነትና በማጠቃለያነት በሚገለገሉ የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት መምህራንና ተማሪዎች መካከል፣ አካዳሚያዊ ውይይቶች እንዲደረጉ፣ መጽሐፉም ሕጻንቹን አርጦ የሚቀርብበት መንገድ እንዲመቻች መልካም አጋጣሚዎችን ለመጠቀም ሞክሯል።

የሒሳዊ ቅኝቱ ፈር-መያዣ

ከመጽሐፍ ጋራ ትውውቅ

ፎክሎር፣ ምንነቱና የጥናቱ የትኩረት አቅጣጫ፣ በሰሎሞን ተሾመ አዘጋጅነት በ2007 ዓ.ም. በ120.00 ብር ዋጋ ለንባብ የበቃ፣ ብዙ እንደተለፉበት የሚናገር፣ 335 ገጾች ያሉት ደገስ ያለ መጽሐፍ ነው። አዘጋጁ¹፣ በመጽሐፉ መግቢያ ላይ ባለፈሩት ማስታወሻ፣ “ይህን መጽሐፍ ላዘጋጅ የተለያዩ ዓላማዎችን ይገጭ ነው” ይሉና ከዓላማዎቻቸው፣ “... መካከል የፎክሎር ፅንሰ ሀሳብ በህብረተሰቡ ውስጥ እንዲተዋወቅ፣ ለዘርፉ ተማሪዎች፣ መምህራንና ተመራማሪዎች መነሻ የሚሆን ሀሳብ እንዲያገኙ፣ በውጭ ሀገር ጸሓፍት የተዘጋጁ የፎክሎር መጻሕፍት ከአገራችን ባህሎች ጋር በማዛመድ ርእሰ ጉዳዩ እንዲብራራና ትምህርት ክፍሉም የሚጠበቅበትን አገራዊ ሚና እንዲወጣ” (ገጽ፡ 3) የሚሉትን በአጽንዖት ገልጸዋል።

መጽሐፍ፣ ስምንት ምዕራፎች አሉት፤ ቀዳሚው ምዕራፍ፣ ስለ ፎክሎር² ፅንሰ ሐሳብ ጥቅል መረጃ የያዘ ሲሆን፣ “በዚህ ምዕራፍ ስር የተገለጹት ነጥቦች ለተመራማሪዎች፣ ለፎክሎር ተማሪዎች፣ መምህራንና ርዕሰ ጉዳዩን በጥልቀት መረዳት ለሚፈልግ አንባቢ የቀረበ በመሆኑ በተወሰነ ደረጃ ጠንክር” እንደሚል ተጠቁሟል (ገጽ፡ 3፣ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው)። ተከታዩ ምዕራፍም፣ “በፎክሎር ጥናት ውስጥ ታዋቂ የሆኑ ፈለጎች እና ንድፈ ሀሳቦች” በሁለት ጎራ ተከፍለው፣ ለየብቻ ቀርበውበታል። በሌላ በኩል፣ ከሦስተኛው እስከ መጨረሻው ያሉት ምዕራፎች

* በአክሱም ዩኒቨርሲቲ የሥነ ጽሑፍና ፎክሎር መምህር
¹ የመጽሐፍ ጸሓፊ፣ <አራሳቸውን የመጽሐፍ አዘጋጅ እንደሆኑ በመግለጻቸው፣> ከገለጻቸው የተወሰደ ሙያዊ ቃል ነው።
² በዚህ ጥናት፣ የሙያ መስኩን ለመግለጽ “የፎክሎር ሙያ” እንዲሁም፣ የትምህርቱንና የምርምሩን ዘርፍ ለመግለጽ፣ “የፎክሎር ጥናት” የሚሉ ስያሜዎች ሥራ ላይ ውለዋል።

ደግሞ፣ አዘጋጁ “በስድስት”³ የመደቧቸው የፎክሎር ዘውጎች፣ በተለያዩ የሀገር ውስጥና የውጭ ሀገራት ፎክሎሮች ተጎላምሰው በዝርዝር ተዳሰውባቸዋል።

አዘጋጁ፣ “በየምዕራፉ በተነሡት ርዕሰ ጉዳዮች ላይ በተቻለኝ አቅም አገራዊ ምሳሌዎችን በመስጠት ለማብራራት ሙከራ አድርጌያለሁ” (ገጽ፡ 5) በማለት መጽሐፉን ከሀገራዊው ዐውድ ጋራ ለማዛመድ ያሳዩት ፍላጎት፣ በሌሎቹም ሙያዎች መበረታታት ያለበት ተግባር ሆኖ ተገኝቷል። በፎክሎር ሙያ የሦስተኛ ዲግሪያቸውን በሚማሩበት ትምህርት ክፍል “የታዘቡትን አካዳሚያዊ የሙያ ክፍተት” በሚቻለው ሁሉ እንዲሟሉና “ትምህርት ክፍሉም የሚጠበቅበትን አገራዊ ሚና እንዲወጣ” ከሚል የሙያ ቀናይነትና የኃላፊነት ስሜት የተነሣ መጽሐፉን እንዳዘጋጁትም ገልጸዋል። በሌላ በኩል፣ መጽሐፉ እንደሚለው፣ “ለተመራማሪዎች፣ ለፎክሎር ተማሪዎች፣ መምህራንና ርዕሰ ጉዳዩን በጥልቀት መረዳት ለሚፈልግ አንባቢ” ታሳቢ ተደርጎና “አካዳሚያዊ ብቃቱን ጠብቆ” የተዘጋጀ ነው ወይ? የሚለውም መፈተሽ ያለበት ይመስላል። መጽሐፉ፣ በመጀመሪያ የቅኝት ንባባችንም፣ በጥልቀት እንዲፈተሽ የሚያስገድዱ ጎላ ያሉ ክፍተቶች የሚታዩበት፣ በትኩረት መመርመር የሚሻ፣ ሰነድ ነው ማለት ይቻላል።

የሒሳዊ ቅኝቱ መነሻ

ለዚህ የሒሳዊ ቅኝት መነሻ ከሆኑ ምክንያቶች መካከል፣ መጽሐፉንም የፎክሎር ሙያንም የሚፈታተኑ ከሚመስሉ ስጋቶች ጋራ የሚዛመዱና የሚዛመቱ ሁለት ገጠመኞችን፣ እዚህ ላይ ማቅረብ ያስፈልጋል። አንደኛው፣ በሥራ ላይ ያለው “የኢትዮጵያ የባህል ፖሊሲ” በረቂቅ ደረጃ እያለ፣ በተዘጋጀ የውይይት መድረክ⁴ ላይ ያጋጠመ ጉዳይ ነው። በረቂቅ ፖሊሲው ላይ የተወሰኑ፣ “ፎክሎር” ፣ “ባህል” ፣ “ሥነ ቃል” ፣ “ትውፊት” የመሳሰሉ ሙያዊ ቃላትን እንዴት ሥራ ላይ ማዋል እንደሚገባ ለቀረቡ ጥያቄዎች፣ አንድ “የባህል ባለሙያ” አስተያየት ሲሰጡ፣ “ሥነ ቃል የሚባለው ሙያዊ ቃል፣ ለመጀመሪያ ጊዜ አሰፋ ገብረማርያም በተባሉ ታዋቂ ጸሓፊ በ1977 ዓ.ም. ሥራ ላይ ከዋለ ጀምሮ ...” በማለታቸው፣ አንድ ባልንጀራቸው ወዲያው “ሥነ ቃል የሚለውን ሥያሜ፣ ዶ/ር ፈቃደ አዘዘ በ1970 ዓ.ም. ነው የፈጠሩት...” የሚል በሥነ ቃል ኮርስ ላይ መማራቸውን እንደሚያስታውሱ ለባለሙያው ነገሯቸው። ባለሙያው ግን፣ “1977” የሚል በርግጠኝነት ስለማንበባቸውና ትክክልም ስለመሆናቸው እንደተሟገቱና ሁለቱም አላስፈላጊ እሰጣ ገባ ውስጥ በመግባታቸው፣ ሌሎቹ አብረዋቸው “ሻይ ቡና” ሲሉ የነበሩ ባልንጀሮቻቸው ሊያረጋጓቸው እንደሞከሩ ታይቷል።

በኋላ ላይ ታዲያ፣ የመጀመሪያው ተናጋሪ ይህን የፎክሎር (2007) መጽሐፍ ገልጠው፣ “ስነቃል የሚለውን የአማርኛ ቃል ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠቀመው አሰፋ ገብረ ማርያም በ1977 ዓ.ም ነው” (ገጽ 81) የሚለውን ድምጻቸውን ከፍ አድርገው ካነበቡ በኋላ፣ «ያቀረብኩት መረጃ ትክክለኛ ነው» በሚል ስሜት፣ አብረዋቸው የነበሩት ሁሉ መጽሐፉን እንዲያነቡ የመከሩበት አጋጣሚ፣ ለዚህ ጽሑፍ አቅራቢም መጽሐፉን ድጋሚ በአስተውሎት እንዲያነበው መነሻ ሆኖታል (ሁሉም ያቀረቧቸው መረጃዎች ግን ሐቅ የጎደላቸው ናቸው)⁵።

³ የዶርሰንን አራቱን የተለመዱ የፎክሎር ዘውጎች (ሥነ ቃል፣ ሀገረሰባዊ ልማድ፣ ሀገረሰባዊ ትውን ጥበብና ቁሳዊ ባህል) ላይ፣ የትክክለኝነትና የተገቢነት ጥያቄ የሚነሣባቸው ሁለት ዘውጎችን (“ሀገረሰባዊ ውክልናን” እና “ማህበረ-ፖለቲካዊ ተቋምን”) በማክል፣ የተደረጉ የዘውግ ምደባዎች ናቸው (ሰሎሞን 2007፡ 60)።
⁴ የኢትዮጵያ ባህልና ቱሪዝም ሚኒስቴር፣ “የ6 ወር የልማትና የመልካም አስተዳደር ዕቅድ አፈጻጸም ምክክር መድረክ” በሚል ከመጋቢት 17-22 ቀን 2008 ዓ.ም. በድሬደዋ ከተማ ያዘጋጀው የውይይት መድረክ ነው።
⁵ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ክፍል ትምህርት ታሪክ፣ ከፎክሎር ዕንሰ ሐሳቦች ጋራ ተያይዞ ለመጀመሪያ ጊዜ በ1970 ዓ.ም. የቀረበው ጥናታዊ መጣጥፍ፣ የፈቃደ አዘዘ “የኢትዮጵያ ብሔረሰቦች አፋዊ ኪነተቃል ጥናት” የሚለው ነው። በፈቃደ ጥናት የተዋወቀው ሙያዊ ስያሜ፣ “አፋዊ ኪነተቃል” የሚለው ነበረ (ፈቃደ 1984)።

ለዚህ ጥናት መነሻ ከሆኑ ምክንያቶች ሁለተኛው ደግሞ፣ በነሐሴ ወር፣ 2009 ዓ.ም. የዚህ ገምጋሚ ጥናት አቅራቢ፣ “የሥነ ጽሑፍ የክረምት ሥልጠና”⁶ ለሚከታተሉ ሠልጣኞች፣ ስለ ፎክሎር “ሲያስተምር” ያጋጠመው “ደፋር ሙግት” ነው። በክፍል ውስጥ፣ “ፎክሎር ምንድን ነው?” በሚል ላነሣው የመወያያ ጥያቄ፣ አንድ ሠልጣኝ ተማሪ፣ “... ፎክሎር ማለት፣ ያው ለምሳሌ፣ አንድ ገበሬ፣ በሬዎቹን በስም እየጠራ ያወድሳል፣ ያዜምላቸዋል፣ ይኸ የበሬዎቹ ውዳሴ፣ ልሳር ነው፣ ገበሬውና በሬዎቹ ልሳር ናቸው፣ ባንድ ላይ ልሳር፣ ፎክሎር ይባላል...” የሚል ምላሽ ሰጠ። አሠልጣኙም፣ “... በሬዎቹ ሰዎች ስላልሆኑ፣ ፎክ ወይም የፎክ ቡድን አባላት ሊባሉ እንደማይችሉ...” ለማስረዳት ሲሞክር፣ ሌላ ሠልጣኝ ተማሪ የአሠልጣኙን ንግግር አቋረጠና “እንኳን በሬ፣ ጅብም ፎክ ይባላል ... ፎክሎር መጽሐፍ ላይ አለ ... ” በማለት ስሜታዊነት ከፍተኛ ስሜት ስሜት አንስቷል⁷።

መጽሐፉን በማንበባቸው ሳቢያ “ከመሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ ስሕተት” ጋራ የተላተሙትን ሠልጣኞች፣ “የሐረር ጅብ ፎክ አይደለም፣ ፎክ ማለት ቢያንስ አንድ የሚጋሩት ነገር/ጉዳይ ያገናኛቸው፣ ሁለት እና ከሁለት በላይ የሆኑ የሰው ልጆች ስብስብ ነው...” የሚለውን ብቻ እንኳ ነገሮ ማሳመን ቀላል አልነበረም። በመጨረሻም፣ ሠልጣኞቹን ለዚህ ሁሉ ሙግት የዳረጋቸው፣ በዘርፉ የተጻፈውን መጽሐፍ በማንበባቸውና አሰልጣኙ በቃሉ ያቀረበውን በመጠራጠራቸው መሆኑን መናገራቸው ይታወሳል። ስለዚህ መጽሐፉ፣ በከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ውስጥ በተለይ በፎክሎር፣ በሥነ ሰብ፣ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ በመሳሰሉ ትምህርት ክፍሎችና ተማሪዎች ላይ ሊፈጥረው የሚችለው ክፍተትና ጫና ቀላል እንደማይሆን ይገመታል።

ከዚህ ጋራ ተያይዞም፣ በመጽሐፉ ላይ የሚታዩትን ሙያዊ እና “አካዳሚያዊ” ጉድለቶች በጥናት ማሳየትና “መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶቹ” በሰፊው ሳይዛመቱ በፍጥነት ሙያዊ እርምጃዎችን ማድረግ፣ ከዘርፉ ባለሙያዎች የሚጠበቅ ሙያዊ ግዴታም ስለሆነ፣ ይህ የምዘና ጥናት ተግባራዊ ተደርጓል (Taye 2008⁸፣ ፈቃደ 2004፣ ጽጌ 2002፣ ገዛኸኝ 1999)።

ሰይፉ መታፈሪያ፣ “... ነገር ደድሮ ለለውጥ ከማስቸገሩ በፊት፣ ሲከተታል የምንለውን አሁኑኑ ስህተት ስህተት (ሥነ-ቃል) በሚለው ሐረግ ልንለውጠው ይገባል” (1973፣ 9) በማለት “ሥነ ቃል” የሚለውን ሙያዊ ቃል ለመጀመሪያ ጊዜ “ትውፊት” በሚል ርዕስ በተዘጋጀ ሴሚናር (ከሐምሌ 1-3 ቀን 1973 ዓ.ም.) ላይ ለማስተዋወቅ ሞክረዋል (ሳሙኤል 1982፣ 54)።

አሰፋ ገብረማርያም ተሰማ “የስነ ቃል ግንዛቤና አጠናን ዘዴ” በሚል ርዕስ በ1976 ዓ.ም. የኢትዮጵያ ቋንቋዎች አካዳሚ ባዘጋጀው “የሥነ ቃል ሴሚናር” ላይ ባቀረቡት ጥናታዊ መጣጥፍ፣ “... ስነግጥም፣ ስነመንግሥት፣ ስነስዕል፣ ስነሙዚቃ ወዘተ. ተቀባይነትና ተወዳጅነት እንዳገኙ ሁሉ ስነ ቃል የተሰኘው ስያሜ በቀላሉ ሊለመድና በሰፊው ሊሰራበት ይችላል” (ገጽ፣ 3) ማለታቸውን የሳሙኤል (1982፣ 55) ጥናት መግለጹን ያመሳክራል።

⁶ ሥልጠናውን ያዘጋጀው፣ የኢትዮጵያ ደራስያን ማኅበር ሲሆን፣ በሥልጠናው ላይ የሚሳተፉት “ሠልጣኞች” ከሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ወጣት ተማሪዎች ጀምሮ፣ የሁለተኛ ዲግሪ እስከላቸው ጎልማሶች ድረስ፣ ብስል ከጥሬ ሳይለዩ አንድ ላይ የሚሠለፉበት፣ “ሥልጠና” ነው ማለት ይቻላል።

⁷ ሌሎችም ሠልጣኞች፣ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ “በፎክሎር፣ በቲያትር፣ በቢዝነስ ማኔጅመንት...” የተመረቁና ስለ ፎክሎር አንብበው መረዳት የሚችሉ እንደሆኑ ሁሉ እየተጋዘዙ ተናገሩ። መጀመሪያ መልስ የሰጠው ተማሪ፣ “... ታዋቂው ምሁር ዶ/ር ዳኛቸው አሰፋ ያደነቀው፣ አስተያየት የጻፈበት መጽሐፍ እኮ ነው...” በማለት ሙግቱን ያሳረገበትና አስተማሪው (የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ) የፎክሎርን ትክክለኛ ፅንሰ ሐሳባዊ ትርጉም ለማስጨበጥ ብዙ የለፋበት፣ ሞቅ ያለ የክፍል ውስጥ ወይይት እንደነበረ ይታወሳል።

⁸ በእንግሊዝኛ ከተጻፉ ስሞች ጋራ የሚጠቀሱ ዓመተ ምሕረቶች (ዓ.ም.) ሁሉ፣ እንደ አውሮፓውያን አቆጣጠር የቀረቡ ናቸው።

የሒሳብ ቅኝቱ ዓላማ

የዚህ ጥናት ዓላማ፣ የመጽሐፉን ይዘትና ቅርጽ በበይነ ዲሲፕሊናዊ ማንጸሪያዎች መዘና፣ ዋና ዋና ደካማ ጎኖችን ማመላከትና ማረጋገጥ ነጥቦችን መጠቀም ነው። የምዘና ጥናቱን ዓላማ፣ መነሻና መሠረት በማድረግም፣ የሚከተሉት ጥናቱ የሚመልሳቸው መሪ ጥያቄዎች እንዲዘጋጁ ተደርጓል። መሪ ጥያቄዎቹም፡-

- መጽሐፉ፣ የፎክሎርን ምንነት በአስተውሎት ተመልክቷል? (መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብና የንድፈ ሐሳብ መፋለሶች ተከሥተውበታል? መፋለሶቹ ምን ምን ይሆኑ?)፤
- መጽሐፉ፣ ሙያዊ ውሳኔ ላይ የሚደርሰው በተጨማሪም መረጃዎች ነው? (ያጠቀሳቸው መረጃዎችና የመረጃ ምንጮች ትክክለኛና አግባብ ያላቸው ናቸው? ዋና ዋና የሚባሉ ውስንነቶቹ ተለይተዋል? ምን ምን ናቸው?)፤
- መጽሐፉ፣ “የጠራ የቋንቋ አገባብ” እና ትክክለኛ ተግባራት መፍጠር ይችላል? (ቋንቋው ሳይደናቀፍ ወይም ሳይደነቃቅፍ የተፈለገው መልእክት በትክክል ለአንባቢው ይደርሳል ወይ?) የሚሉት ናቸው።

የሒሳብ ቅኝቱ አስፈላጊነት

- ✓ መጽሐፉን በማስተማሪያነትና በማጠቃለያነት በሚገለገሉ የክፍተኛ ትምህርት ተቋማት መምህራንና ተማሪዎች መካከል፣ አካዳሚያዊ ውይይቶች፣ ሙያዊ ክርክሮች እንዲካሄዱ ያነቃል፤ ያነቃቃል። ለአስተሳሰብ ርዕሰ ጉዳዮቹም ሆኑ ለሕጻንዎቹ፣ ማመሳከሪያና ማረጋገጫ የሚሆኑ ማስረጃዎችና የመረጃ ምንጮች ይጠቁማል፤
- ✓ መጽሐፉ በድጋሚ የሚታተም ከሆነ፣ ሕጻንዎቹ ታርመው የሚወጡበትን መልካም አጋጣሚዎች ይፈጥርላቸዋል፤
- ✓ የክፍተኛ ትምህርት ተቋማት ትምህርት ክፍሎች እና የየትምህርት መስኩ ተመራማሪዎች፣ በየሙያ መስካቸው የሚታተሙ አዳዲስ መጻሕፍትን በፍጥነት የመገምገም ሙያዊ ኃላፊነታቸውን እንዲወጡ ያተጋል፤
- ✓ በተለያዩ አካዳሚያዊ መጻሕፍት ላይ ከሙያዊ ክለሳ (book review) ሰፊ ባለ ዐውድ፣ የመጽሐፍ ሒሳብ ቅኝት (የምዘና ጥናት) ለሚያደርጉ የጥበብተኞች ሳይንስ ባለሙያዎች መነሻ ሆኖ ያገለግላል፤
- ✓ ወደ ፊት መሰል አካዳሚያዊ የሙያ መጽሐፍ ለሚያዘጋጁ ለማንኛቸውም ሙያ ባለሙያዎች፣ ቢያንስ በሦስት መሠረታዊ የአስተሳሰብና የአሠራር ማንጸሪያዎች (የሙያውን ምንነት ማወቅ፣ የሌሎች መረጃዎችንና የመረጃ ምንጮችን ሳይንሳዊ አጠቃቀም መለማመድ እና በመጻፊያ ቋንቋው የተሻለ ተግባራት የመፍጠር ክህሎትን ማዳበር) ላይ የማተኮር እና ትክክለኛ ዝግጅት የማድረግን አስፈላጊነት እንዲያጤኑ፣ የተመክሮ ምንጭ ይሆናቸዋል ተብሎ ይታሰባል።

የሒሳብ ቅኝቱ ማንጸሪያዎች

ይህ ሒሳብ ቅኝት፣ የዓይነታዊ ምርምር (qualitative research) አካል የሆነ ገምጋሚ ጥናት ነው፤ ምክንያቱም፣ ጥናቱ የተመሠረተው፣ በመጽሐፍ ምዘና ላይ በመሆኑ ነው። ምዘናውም፣ የተለያዩ የጽሑፍ መረጃና ማስረጃዎችን የመፈተሽና የማመሳከር አመክንዮአዊ አሠራርን ተከትሏል። የሚገመገመው መጽሐፍ፣ በፎክሎር ሙያ ላይ የቀረበ በመሆኑ፣ የመመዘኛ መስፈርቶቹ፣ በዋናነት ሙያዊና ሙያዊ የተላለፈበትን ሁኔታ ማስከል ያደረጉ ናቸው። በሌላ አነጋገር፣ መጽሐፉ

ሲ.ዋቀር፣ ትኩረት ያደረገባቸው ርእሰ ጉዳዮች⁹፣ አሳካቸዋለሁ ብሎ የወጠናቸው ዓላማዎች እና ለራሱ የሰጣቸው “አካዳሚያዊ” ደረጃዎች፣ የመመዘኛ መስፈርቶቹ ዋናኛ ማጠንጠኛዎች ናቸው። ለምሳሌ፡- መጽሐፉ፣ “ለተመራማሪዎች፣ ለፎክሎር ተማሪዎች፣ መምህራንና ርዕሰ ጉዳዩን በጥልቀት መረዳት ለሚፈልግ አንባቢ” ታሳቢ ተደርጎና ለከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ማስተማሪያ ጭምር እንዲሆን ታቅዶ (“አካዳሚያዊ ቅርጽ ይዞ”¹⁰) የተዘጋጀ እንደሆነ በአጽንዖት ይገልጻል (ሰሎሞን 2007: 3)። ታዲያ፣ መጽሐፉ እንዳለመውና እንደሚጠበቅበት፣ የጠቀሳቸውን ተግባራት የማስፈጸም ብቃት አለው ወይ? አካዳሚያዊ ደረጃዎችን ያሟላል ወይ? የሚሉት ዓይነት የምርምር ጥያቄዎች እንዲነሡና በምዘና ሂደቱ ምላሽ እንዲያገኙ ተደርጓል።

ከአንድ ምዕት ዓመት በላይ በሚሆን የፎክሎር ሁነኛ የምርምሮች ታሪክ፣ በሂደት ነጥረው የወጡና የፎክሎርን ምንነት ለመበየን መሠረት የሆኑ ወሳኝ አላባዎች¹¹(elements) የሚባሉት፣ ትውፊታዊነት (traditionality)፣ ማኅበረሰባዊ መሠረት (social base) እና ኪናዊነት (aesthetics) ናቸው (Bauman 1992)። ትውፊታዊነት አስመልክቶ፣ ሲምና ስቴፊን (Sims and Stephens 2005: 65) “The idea of tradition is essential to the process of folklore and investigations of folklore studies...” በማለት በትውልዶች የዕውቀት ሽግግር ማሕቀፍ ውስጥ፣ ለፎክሎር የክዋኔ ሂደት እና ለፎክሎር ጥናቶች ምርመራ በጣም አስፈላጊ ፅንሰ ሐሳብ እንደሆነ ማተታቸውን ያስታውሷል።

ትውፊት፣ ለፎክሎር ብቻ ሳይሆን፣ ለታሪክም እና/ወይም ለታሪካዊ ዐውድም መሠረት ነው። ጆይነር (Joyner 1975: 264) “historical context is no mere ornament to folkloristic inquiry, it is of its essence” እንዲሉ፣ ታሪክ ወይም ታሪካዊ ዐውድ፣ ለሌሎች ፎክሎራዊ የምርምር ጥያቄዎች ትንታኔ የሚኖረው ዳራ ብቻ አይደለም፣ በራሱ ዋና ነገር ጭብጥ ጭምር ነው እንጂ። እንደውም፣ “ማንኛውም ዕውቀት የሚተላለፈው በታሪክ መልክ ነው” የሚለው ሐሳብም፣ ዕውነትነት እንዳለው የሚገባን፣ የመስኩ ባለሙያዎች “There is an understanding that a tradition is important with linking the past to the present as a form of identity making” (Allison 2011: 1200) እንዲሉ ትውፊት፣ ያለፈውን ያሁን ዕውቀቶችን የሚያገናኝ ፅንሰ ሐሳብም መሆኑን ስናጤን ነው ማለት ይቻላል።

እዚህ ላይ፣ የፎክሎር ሙያ ለትውፊት (ለሀገር በቀል ዕውቀት እና የሽግግር ሂደት) ብሎም ለታሪክ ዐውድ ያለውን ሰፊ ቦታ በስሱም ቢሆን ማስረዳት የተፈለገው፣ “ትውፊታዊ የሆነውን” የገብረ ሕይወት ባይክዳኝን¹² ነባር ሒሳዊ መጣጥፍ ማጣቀስ ስላስፈለገ ነው። የገብረ ሕይወትን የታሪክ

⁹ መጽሐፉ በስምንት ምዕራፎች ቢከፋፈልም፣ በስምንቱ ምዕራፎች ሊያቀርብ የሞከረው፣ ሦስት አንኳር ርእሰ ጉዳዮችን ነው። እነሱም፡- አንደኛ ስለ ፎክሎር ፅንሰ ሐሳብ አጠቃላይ መረጃ፣ ሁለተኛ “ታዋቂ ስለሆኑ” ፈለጎች እና ንድፈ ሐሳቦች፣ ሦስተኛ ስለ ፎክሎር ዘውጎች የሚሉት ናቸው። ስለዚህ፣ እነዚህ ርእሰ ጉዳዮች፣ የምዘና ጥናቱ በአትኩሮት ከፈተኛቸው ይዘቶች መካከል ናቸው ማለት ነው።

¹⁰ ጊይት የተባሉ የመስኩ ተመራማሪ አካዳሚያዊ ትምህርትን አስመልክቶ፣ “Academic literacy, therefore, is an intertextual process requiring both linguistic ability and ‘rhetorical insight’ into a research community’s ways of constructing meaning” (White 2011: 124) በማለት፣ የቋንቋ ችሎታንና አርቆ የማሰብ ጥበብን የሚጠይቅና የምርምር ማኅበረሰብን ትርጉም ማዋቀሪያ መንገዶች የሚያጠይቅ (justify ‘ሚያደርግ’) በይነ አሐዳዊ (intertextual) ሂደት ነው ማለታቸውን ማጤን ይገባል። አሐዳዊ (texts) እርስ በርስ እያጋቡና እያግቡ ማናበብን ብሎም አንዳች የሆነ ትርጉም ማርቀቅን/መፈክርን፣ “በይነ አሐዳዊነት” (Intertextuality) ልንለው እንችላለን (Allen 2000)።

¹¹ የፎክሎር ምርምር፣ መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ ማሕቀፎች ሊባሉ ይችላሉ።

¹² ነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይክዳኝ (1876-1911) በአጼ ምኒልክ ዘመን ውጭ ሀገር ተምረው ከተመለሱ ጥቂት ምሁራን መካከል “ቁንጮ ተብለው የሚታዩ” እንደነበሩ ብዙዎች ይመሰክራሉ። ገብረ ሕይወት፣ መንግሥትና የሕዝብ አስተዳደር (1916ዓ.ም.) በሚለው መጽሐፋቸው፣ ፖለቲካን ከምጣኔ ሀብት ጋራ አዋዶ በመተንተን በዓለም ላይ ጭምር ቀዳሚ እንደሆኑ የሚነገርላቸው (ዓለማየሁ 2003: xxii) አርቆ አሳቢ ምሁር ናቸው። እኚህ ተወርዋሪ ኮከብ፣ አጤ ሚኒልክ እና ኢትዮጵያ የሚለውን የአፈወርቅ ገብረ ኢየሱስን መጽሐፍ

አጻጻፍ መመዘኛ መስፈርቶች አመክንዮአዊነት (logicality) ላስተዋለ፤ ሒሳብ ጽሑፉ ትውፊታዊ ብቻ ሳይሆን፤ ለታሪክም በታሪክም¹³ የሚጠቀስ ሳይንሳዊ የመጽሐፍ መመዘኛ ዘዴ መሆኑን መመስከር አይቻልም፤ ምክንያቱም ገብረ ሕይወት፣ “እስከዚያን ጊዜ ገነው የነበሩትን የዜና መዋዕል ጸሐፊዎች ሚዛናዊ ያልሆነ የታሪክ አዘጋገብ ስልት በመተቸት፤ ሳይንሳዊ የሆነ የታሪክ አጻጻፍ ዘዴ ለውጭ አይደለም” (ባሕር 2003: xiii)። ትውፊታዊ ሒሳብም፤ አንድ የታሪክ ጸሐፊ ሊከተላቸው የሚገቡ ዘመን አይሸፊ ሙያዊ የምዘና ማንጸሪያዎችን እንደሚከተለው አስፍሯል፤

... የታሪክ ትምህርት ግን የሚጠቅም የውነተኛ ታሪክ ትምህርት ሲሆን ነው። እውነተኛም ታሪክ ለመጻፍ ቀላል ነገር አይደለም። የሚከተሉትን ሦስት የእግዚአብሔር ስጥወታዎች ያስፈልጋልና። መጀመሪያ ተመልካች ልቦና የተደረገውን ለማስተዋል፤ ሁለተኛ የማያዳላ አእምሮ በተደረገው ለመፍረድ፤ ሶስተኛ የጠራ የቋንቋ አገባብ የተመለከቱትንና የፈረዱትን ለማስታወቅ። ያገራችን የታሪክ ጻፎች ግን በነዚህ ነገሮች ላይ ኃጢአት ይሰራሉ (ገብረ ሕይወት 2003: 3)።

ዘዚህ በላይ በቀረበው ጥቅስ ውስጥ የተገለጹ ሦስት የምዘና ማንጸሪያዎችን አስመልክቶ የመስኩ ባለሙያ፤ እንደሚከተለው አብራርተዋቸዋል፤

The above description contains a number of important elements of historiography: keen observation, objectivity in judgment, and effective communication. The last mentioned is an important point because some of the most famous history books are famous; not only for the research that went into them but for the style of their writing (Bahru 2012: 32).

ከላይ በቀረበው ሙያዊ ማብራሪያ ውስጥ ትኩረት የተሰጣቸው፤ “ያስተውሎት ምልክታ” ፣ “ተጨባጭ ፍርድ/ውሳኔ” እና “ውጤታማ ተግባራት” የሚሉ፤ የታሪክ ሰነዶችን ለመመዘን የሚያስችሉ ሦስቱ የምዘና ማንጸሪያዎች ናቸው። እነዚህን ማንጸሪያዎች በይነ ዲሲፕሊናዊ ተፈጥሮ ስላላቸው፤ ቀደም ሲል ከተገለጹ ሦስት የመመዘኛ መስፈርት ማጠናጠኛዎች ጋራ እንደሚዋደዱ ታይቷል (መጽሐፉ ትኩረት ያደረገባቸው ርእሰ ጉዳዮች፤ አሳካቸዋለሁ ብሎ የወጠናቸው ዓላማዎች እና ለራሱ የሰጣቸው “አካዳሚያዊ” ደረጃዎች የሚሉት ናቸው)።

የዚህ ጽሑፍ አቅራቢም¹⁴ እያናበበ ሊያመሳክራቸው ሞክሯል። ስለሆነም፤ በዚህ የምዘና ጥናት፤ የገብረ ሕይወት “ሦስት የእግዚአብሔር ስጥወታዎች” መጠነኛ ማሻሻያ ከተደረገባቸው በኋላ፤ የመጽሐፍ ምዘናው ሦስት ዋናና ጥያቄያዊ ማንጸሪያዎች ለመሆን በቅተዋል። ማንጸሪያዎቹም፡- መጀመሪያ መጽሐፉ፤ የፎክሎርን ምንነት በአስተውሎት ለመመልከት ችሏል? ሁለተኛ መጽሐፉ፤

የገመገሙበት ሒሳብ መጣጥፋቸው፤ “አጤ ሚኒልክ እና ኢትዮጵያ” በሚል ርእስ፤ በብርሃን ይኹን (እ.ኤ.አ. 1912 ዓ.ም. በአስመራ የታተመ) መድበል ውስጥ ተካቶ ለንባብ መብቃቱ ተጠቁሟል።

¹³ አንድም፤ ጽሑፉ ሰነዱ በራሱ ታሪካዊ የሚባል መሆኑን፤ አንድም፤ ሒሳብ ያነጣጠረው በታሪክ አጻጻፍ ላይ መሆኑን ለማጠየቅ (justify ለማድረግ) ነው።

¹⁴ ፎክሎር፤ በይነ ዲሲፕሊናዊ ተፈጥሮ እንዳለው ቀደም ሲል ተወሥኗል፤ በዚህ የተነሣም ማንጸሪያ ንድፈ ሐሳቦቹም ሆኑ የአጠናን ሥነ ዘዴዎቹ፤ ዘርፈ ብዙ የሙያ መስኮችን/በይነ ዲሲፕሊኖችን ማጣቀሳቸው የባሕርያቸው ነው። ስለዚህ፤ Ben-Amose (1993: 209) እና Goodwin ን (1992) ጠቅሰው፤ “In folklore studies its use draws upon theories and methods in anthropology, linguistics, socio-linguistics, sociology, psychology, and philosophy, and coincides with similar usages in literary theory, history, and cultural studies” ማለታቸው ትክክል ነው። ጥናቱም፤ የፎክሎር ባለሙያዎቹ፤ “While the field borrows, both theoretically and in practice, from the disciplines of history, literary study, anthropology and sociology, folklorists use a different lens” (Sims and Stephens 2005:3 አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው) በማለት የተለሟቸው ፅንሰ ሐሳባዊ ማንጸሪያዎችንም ለመመርመር መክሯል።

ሙያዊ ውሳኔ ላይ የሚደርሰው፣ በተጨማሪም መረጃዎችና ማስረጃዎች ነው? እና ሦስተኛ መጽሐፍ፣ “የጠራ የቋንቋ አገባብ” እና ትክክለኛ ተግባራት አለው? የሚሉት ናቸው።

የሒሳዊ ቅኝቱ ትንተና

በዚህ ክፍል፣ ቀደም ሲል የተብራሩ ሦስት ዋናዎች የምዘና ማንጸሪያዎችን መሠረት በማድረግ፣ በመጽሐፉ ውስጥ ጎልተው የሚታዩ ውስንነቶች፣ ከመጽሐፉ ተነቅሰው በወጡ ተጨባጭ መረጃና ማስረጃዎች አስረጂነት እንደሚከተለው ተብራርተውና ተተንትነው ቀርበዋል።

መጽሐፍ፣ የፎክሎርን ምንነት በአስተውሎት ለመመልከት ችሏል?

በአንድ የሙያ መስክ የሚዘጋጅ መጽሐፍ፣ የሙያውን ምንነት (የሙያውን ስያሜ፣ ብድኔ፣ መሠረታዊ ፅንሰ ሐሳቦች፣ ከሙያው ውስጥ የፈለቁ እና/ወይም ከሙያው ጋራ የሚናበቡ ንድፈ ሐሳቦችና የአጠናን ዘዴዎች ወይም ፈለጎች) በትክክል የመግለጽ፣ የማብራራትና የመተንተን ኃላፊነት እንዳለበት ባለሙያዎቹ ያሳስባሉ (Dundes 2005, Gray 2004, Moran 2002, Fekade 2001 and Schoemaker 1990)።

ይህ ገምጋሚ ጥናትም፣ መጽሐፍ፣ የፎክሎርን ምንነት በአስተውሎት ስለ መመርመሩ (ስለ መመልከቱ) ፈትሷል። በመሆኑም፣ በጥናቱ የተለዩ “መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶች” እንዲሁም “የፈለግና የንድፈ ሐሳብ መጣረሶች” በሚቀጥሉት ሁለት ንኡስ ክፍሎች ተተንትነው ቀርበዋል።

መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶች

በዚህ ክፍል የሚቀርቡት፣ በመጽሐፉ ውስጥ ገነው የሚታዩ፣ ሦስት መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶች ናቸው። እነሱም፡- “ጅብ” ፎክ ወይም የፎክ ቡድን አባል ነው? ፎክሎር፣ በመደበኛ መንገድ ይተላለፋል? እና በፎክሎር ክዋኔ፣ “የድንጋይ ወፍጮ” ታዳሚ (audience) ነው ሊባል ይችላል? የሚሉት ሲሆኑ፣ እንደሚከተለው ቀርበዋል።

“ጅብ” ፎክ ወይም የፎክ ቡድን አባል ነው?

መጽሐፍ፣ ፎክሎር ከሚለው ፅንሰ ሐሳብ ጋራ በተያያዘ፣ በተለይ ስለ “ፎክ” ምንነት አስመልክቶ፣ “ፎክ ማንኛውም የሰዎች ስብስብ ነው። በአንድ ቡድን ውስጥ የተሰበሰቡ አባላትም አንድ የሚጋሩት ጉዳይ የእኔ የሚሉት ነባር ልማዶች (Traditions) መኖር አለባቸው (ደንደስ፣ 1965፡ 2)” ይልና፣ “ይህ ደንደስ ለፎክ ምንነት የሰጠው ብድኔ በአንዳንድ የዘርፉ ምሁራን የተተቸ ነው። ይህንን ብድኔ ከሚተቹ ባለሙያዎች መካከል ኤሊያት ኦሪንግ አንዱ ነው” በማለት ምንጭ ያልተጠቀሰበት ሐሳብ አቅርቧል (ገጽ፡ 16-17)። ቀጥሎም፣ መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ ብድኔ ለውጥ የሚያስከትልን ሐሳብ የዘርፉን ባለሙያ ስም ብቻ በማስታወስ፣ “የኦሪንግም ትችት ደንደስ ፎክ የሚለውን ፅንሰ ሐሳብ በመስፈርት የማይመድብ፣ ውስን ያልሆነና በፎክ ውስጥ የሚካተተው የሰው ልጅ ብቻ መሆኑን የሚገልጽ በመሆኑ የፎክሎርን ምንነት ለማሳየት የማይረዳ እንደሆነ ይገልጻል”¹⁵

¹⁵ ኦሪንግ እንደዚህ የሚሉ አይመስልም። ኦሪንግ የት ቦታ እንደተናገሩ፣ የሚጠቁም ምንም ፍንጭ አልተሰጠም፣ ምንም ዓይነት ምንጭ አልተጠቀሰም። ከተባለው ርእሰ ጉዳይ ጋራ የተያያዘ ሐሳባቸውን በሚመለከት፣ የኦሪንግን (Oring 1986) የሚከተለውን የእንደ ወረደ ጽሑፋቸውን በቀጥታ እያነበቡ ማመሳከር ይቻላል።

(ገጽ: 17፤ አጽንዖቱ የዚህ ገምጋሚ ነው) የሚል ማብራሪ አቅርቧል። አስከትሎም፣ የሰሎሞን (2007) መጽሐፍ፣ “የአለን ደንደስን ሀሳብንና የኦሪገንን ትችት መነሻ በማድረግ” የራሱን ድንጋጌ እንደሚከተለው አስፍሯል።

ፎክ ማንኛውም የማህበረሰብ ክፍል ሲሆን፣ ከሰው ልጅ በተጨማሪ በሰውና እንስሳት፣ በሰውና ተፈጥሮ፣ በሰውና ረቂቅ መናፍስት¹⁶ መካከል የሚኖራቸው የጋራ ጉዳዮችን መሰረት በማድረግ የሚፈጠር ስብሰብ ነው። የሰው ልጅ የሚፈልገውን ስጋዊና መንፈሳዊ ጉዳዮች ለመፈጸም ሲል ከእነዚህ አካላት ጋር ግንኙነት በመፍጠር ቡድን ይፈጥራል።

.... ይህንን ነጥብ ግልጽ ለማድረግ በተለያዩ የአገራችን ህብረተሰቦች ውስጥ ጅብ በሐረር ህብረተሰብ ጅብ ልዩ ክብር ይሰጠዋል

በመሆኑም የሰው ልጅ ከጅብ ጋር ባለው ማህበራዊ ግንኙነት ምክንያት፣ እርስ በርስ የሚገባባቡት የስም ጥሪ ወዘተ. አለ። እነዚህ የተገባባቡት መንገዶች ሰውና ጅብ አንድ የጋራ ፎክ ቡድን እንዲፈጥሩ ምክንያት ይሆናሉ። እነዚህ መግባቢያዎች ሰውየውና ጅብ ለሚፈጥሩት ፎክ ቡድን መለያ ፎክሎሮች ናቸው (ገጽ: 17-18፤ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው)።

ከዚህ በላይ በቀጥታ ከተጠቀሱ አናቅጽ በግልጽ መረዳት እንደሚቻለው፣ “ፎክ ማንኛውም የማህበረሰብ ክፍል” እንደሆነ፣ ፎክ ወይም የፎክ ቡድን የሰዎች ስብስብ ብቻ እንዳልሆነ፣ የሰው ልጅና ጅብ ማኅበራዊ ግንኙነት እንደፈጠሩ እና የፎክ ቡድንም መመሥረት እንደቻሉ መጽሐፉ፣ ርግጠኛ ሆኖ “ሙያዊ ማብራሪያ”¹⁷ ማቅረቡ እየታየ ነው። “ፎክ የሰው ልጅን ብቻ ሳይሆን፣ ሌሎችንም ይጨምራል” የሚለው ሙያዊ ማብራሪያው ግን፣ ገና ከመነሻው መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለስ አስከትሏል። ፅንሰ ሐሳባዊ ማብራሪያው መሳሳቱን፣ መጽሐፉን ያነበቡ ወዲያው ሊያስተውሉት የሚችሉ አይመስልም፤ ለዚህ ደግሞ አንዱ ምክንያት፣ ፅንሰ ሐሳባዊ መግለጫው፣ እንደ ኦሪገን ያሉ የታወቁ የፎክሎር ባለሙያዎች ድምፅ የወከለውና አካዳሚያዊ ተቀባይነት ያለው መስሎ፣ ጠበቅ ተደርጎ በመስተጋባቱ ነው።

“ፎክሎር” የሚለው ቃል “ፎክ” እና “ሎር” ከሚባሉ ሁለት ፅንሰ ሐሳባዊ የሙያ ቃላት ጥምረት የተዋቀረ ሲሆን፣ “ፎክ” (ሀገረሰብ)፣ ሥነ ማኅበራዊ ተፈጥሮን በመላበስ፣ የተለያዩ ሰብአዊ ቡድኖችን (ማኅበረሰቦችን፣ ክፍ ሲልም ኅብረተሰቦችን) ሲወክል፣ “ሎር” ደግሞ የቡድኖቹን የተለያዩ የፅውቀት ዘርፎች ወይም ትውፊታዊ ጉዳዮች የሚመለከት ፅንሰ ሐሳብ ነው (Schoemaker 1990:

Since Dundes argues that “folk” can refer to any group based on any factor (rather than a specific group formed on the basis of select factors), it would seem that the term “folk” does not contribute significantly to the definition of “folklore” as a whole (other than suggesting that is characterizes human rather than nonhuman populations). Consequently, the semantic weight of his definition must rest upon the notion of “lore.” [(Oring 1986:1 ይመልከቱ፤ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው)።

ቀደም ሲል፣ “በፎክ ውስጥ የሚካተተው የሰው ልጅ ብቻ መሆኑን የሚገልጽ በመሆኑ የፎክሎርን ምንነት ለማሳየት የማይረዳ እንደሆነ ይገልጻል” የተባለው፣ አጽንዖት የተደረገበትን የኦሪገን እንግሊዝኛ “በትክክል ካለመረዳት” ወይም አዛብቶ ከመተርጎም የተፈጠረ የፅንሰ ሐሳብ ስሕተት ይመስላል። ጥቅሱ የተቀነጨበበት የ Oring (1986) መጣጥፍ የተገኘው፣ “Reader for Etlil 621: Folklore” (2003) ከተሰኘ፣ ፈቃደ አዘዘ፣ መርጠውና አሰባስበው ካዘጋጁት የማስተማሪያ ጥራዝ ነው።

¹⁶ “እንስሳት” እና “ረቂቅ መናፍስት፣” በ“ተፈጥሮ” ውስጥ ሊጠቃለሉ አይችሉም ማለት ነው? የሚል ጥያቄ ማንሳት ይቻላል።

¹⁷ መጽሐፉ፣ የሙያዊ ማእከላዊ ጉዳይ እና መሠረት ከሆነው የ “ፎክ” ፅንሰ ሐሳብ ጋር ገና ከመነሻው በማያሻማ መልኩ ግጭት በመፍጠር፣ የዓለማዊ ዋና ገዢና አሸናፊ ፍጥረት የሆነውን፣ የትምህርትም የምርምርም ባለቤቱን፣ የሰው ልጅን ህልውና የካደ ወይም ብቸኛ ሰብአዊ ፍጡር መሆኑን ያልተገነዘበ የሚያስመስለውን መሠረታዊ የሆነ ስሕተት (ፅንሰ ሐሳባዊ መፋለስ) አስተጋብቷል።

3):: በአጭሩ፣ “ፎክ” የሰዎች ስብስብ (ሕዝብ)፣ “ሎር” ደግሞ ዕውቀት ማለት ሲሆን፣ ሁለቱ ፅንሰ ሐሳቦች ሲጣመሩ ደግሞ፣ የሰዎች የጋራ ዕውቀት ወይም የቡድኑ የጋራ ዕውቀት የሚል ትርጉም ማዋቀራቸውን ይገነዘባል (Dundes 1980: 1):: ስለዚህ፣ “ፎክ” የሰው ልጆች ስብስብ ብቻ እንጂ፣ እንስሳትን አይጨምርም፤ የሐረር ጅብም ፎክ ወይም የፎኩ ቡድን አባል አይደለም ማለት ነው።

እዚህ ላይ ጅብ፣ በሬ ወይም በጥቅሉ እንስሳት እና ሌሎች ማናቸውም ፍጡራን፣ ለሀገረሰቡ ወይም ለፎክ ቡድኑ መሰባሰብ፣ ምክንያቶች መሆናቸውን መረዳት ያስፈልጋል። በሌላ አነጋገር፣ እንስሳቱ ወይም ማናቸውም ቡድኑ የሚጋራቸው ነገሮች፣ ቡድኑ የሚመሠረትበት ስበበ ጉዳይ ናቸው ማለት ነው። በአንድ አካባቢ የሚኖሩ ከብት፣ ፍየልና በግ ጠባቂዎች ሀገረሰባዊ ቡድን¹⁸ ይፈጥራሉ፤ “የእረኞቹ ቡድን” የሚጋራው፣ የሚግባባበትና የሚከውነው ፎክሎር አለው። ለምሳሌ፣ የእረኞችን ቃል ግጥሞች መጥቀስ ይቻላል። ቡድኑ የተፈጠረው የቤት እንስሳቱን በመጠበቅ፣ ከእንስሳቱ ጋራ ዐብሮ በመዋል (አንዳንድ ጊዜም በማደር ጭምር) ለእንስሳቱ ስም በማውጣት (“ላሜ ቦራ” እንዲሉ) በማወደስ፣ ከሌሎች ጥቃት በመከላከል፣ በፋጨት በመጥራትና በመንከባከብ ወዘተ. ግንኙነቶች ነው። ይህ ማለት ግን፣ እንስሳቱ ከእረኞቹ ጋራ “ማኅበራዊ ግንኙነት መሥርተዋል፣ የእረኞቹ ቡድን አባል ሁነዋል” ማለት አይደለም።

በመሠረቱ፣ የቡድኑ ጥበባዊ ተግባራት (“ሎር” ወይም ፎክሎር) መሠረታዊ አወቃቀሩና ትእምርታዊ የተግባራት ምንጩ፣ ቋንቋ መሆኑ ሊዘነጋ አይችልም። ቋንቋ ደግሞ ሰብአዊ ነው፤ የሰው ልጆች ብቻ የመግባቢያ መሣሪያ ነው። ርግጥ ነው፣ የሰው ልጅ ከራሱም ሆነ ከሌሎች እንስሳት ጋራ ሊግባባ ይችላል፤ የሚግባባቸው ድምፆችና የተወሰኑ ቃላትን ጨምሮ፣ የተለያዩ ምልክቶች ሊያበጅ፣ ሊፈጥር ይችላል። እዚህ ላይ ታዲያ የቋንቋ እና/ወይም የሥነ ልሳን ትምህርት “ሀ ሀ” የሚባለውን (“መግባቢያ ሁሉ ቋንቋ አይደለም” የሚለውን) መርህ ማስታወስ አስፈላጊ ይሆናል።

ከሀገረሰቡ ወይም ከእረኞች ቡድኑ ሙያ ጋራ ተያይዞ፣ ለሌሎች ፎክሎሮች መፈጠር ምክንያት የሚሆኑ ማኅበረ ባህላዊ ዐውዶችን እንደሚመሠርቱና እንደሚያበለጽጉ ይታወቃል፤ የፎክሎር ባለሙያውም ግንዛቤ እንዲኖረው ይጠበቃል። ለምሳሌ፡- “ሰነፍ እረኛ ከሩቅ ይመልሳል” ዓይነት ተረትና ምሳሌዎች (ምሳሌያዊ አነጋገሮች)፣ ከባህላዊ ዐውዶቸው አንጻር “ፎክሎር” ብቻ አይደለም፤ የፎኩን/የቡድኑን ሙያ የሚመዘኑ፣ ቡድኑ የሚከውነውን “ፎክሎር” የክዋኔውን ሂደት የሚጠራ፣ ባህላዊ ደንብ የሚደነግጉ “የፎክሎር ማንጻሪያ ፎክሎር” (“Meta folklore”)¹⁹ ናቸው።

በአጠቃላይ፣ ሲምስ ስቴፊን (Sims and Stephens 2005: 31-32) “In either case, whether we refer to folk groups or use the broader, more expansive term group, the focus on people is clear. Folklore is lived, experienced, created and shared by people” በማለት ፎክ ወይም ፎክ ቡድን ትኩረቱም፣ መነሻውም ሆነ መድረሻው የሰው ልጅ እንደሆነ በማያዳግም ሁኔታ አስረግጠው መናገራቸውን በማጣቀስ፣ “ፎክ” ላይ ያነጣጠረውን ፅንሰ ሐሳባዊ ማብራሪያ እዚህ ላይ መቋጨት ይቻላል።

ፎክሎር፣ በመደበኛ መንገድ ይተላለፋል?

¹⁸ ሹሜከር (Schoemaker 1990: 4)፣ የተለያዩ የሀገረሰባዊ ቡድን የመመደቢያ መንገዶች ስለመኖራቸው ከጠቆሙ በኋላ Stahl ን (1989: 35) ጠቅሰው፣ ስምንት የምደባ መንገዶችን ዘርዘረዋል። ምደባዎቹም፡- ጸታ/ሥራተ ጸታ፣ ቤተሰብ፣ ሥራ፣ ማኅበራዊ ኔትዎርክ (የመደብ ዝምድና)፣ የዕድሜ ደረጃ፣ ሃይማኖት፣ ቦታ (አካባቢ) እና ብሔረሰብ በማለት በቅደም ተከተል አስቀምጠዋል። ስለዚህ የእረኞቹ ቡድን፣ በዋናነት የእረኝነትን ተግባር መሠረት አድርጎ የተመሠረተ በመሆኑ፣ በ “ሥራ” ምድብ ውስጥ ይዋገናል ማለት ነው።

¹⁹ ቤን-አሞጽ፣ ሀገረሰባዊ ቡድኑ፣ ፎክሎርን ከመሰየምና ከመጠቀም ባሻገር፣ በፎክሎሮቹ ላይ የተለያዩ አስተያየቶችን መስጠት፣ የተለየ ምልክታን ማንጻባረቅ፣ ከዚህም አልፎ ለተረትና ምሳሌዎች፣ ሌሎች ተረትና ምሳሌዎች፣ ለቀልዶቹ ሌሎች ቀልዶች... መፍጠር እንደሚቻል አስገንዝበዋል (Ben-Amose 1975)። እዚህ ላይ፣ ደንደስ፣ የዮርባና የኢግቦ ተረትና ምሳሌዎችን ጠቅሰው፣ ስለ “Meta folklore” ማስረዳታቸው መጠቀሱ፣ “የታዳሚ ምላሽ” ከሚለው ፅንሰ ሐሳብ ጋር አብሮ የሚሄድ በመሆኑ ነው (Dundes 2005)።

ፎክ ማለት ሁለትና ከዚያ በላይ የሆኑ ሰዎች፣ እርስበርስ በሚያደርጉት ጥበባዊ ተግባራት የሚፈጥሩት ማኅበራዊ ቡድን ሲሆን፣ በጥበባዊ ተግባራቸው ላይ ከድንገተኛ ግለሰባዊ ማንነት መገለጫ “ሎሮች” ወይም ፎክሎሮች ጀምሮ፣ የጠነከረ ቡድናዊ ስሜትን እስከሚያጭሩባቸው አንኳር ትውፊቶች እና/ወይም ትውፊታዊ ሎሮች ድረስ በጋራ የሚያቀናቅኑ ወይም ዕውቀት የሚጋሩ እንደሆነ ቀደም ሲል ተወሥኗል። በቡድኑ የሚቀናቅኑት ፎክሎሮች ወይም “ሎሮች” የሚተላለፉት ኢ-መደበኛ በሆነ መንገድ ነው። ፎክሎሮች መደበኛነት የባሕርያቸው እንዳልሆነ ይታወቃል። ለዚህ ነው፣ በፎክሎር ሙያ፣ ኢ-መደበኛነት መሠረት የያዘ ፅንሰ ሐሳባዊ ማህበራዊ ነው የሚባለው (Sims and Stephens 2005: 4, Dorson 1976: 117)። ይህ መጽሐፍ ግን፣ ከዓለም ዐቀፍ የሙያዊ መለኪያና በዘርፉ ከታወቁ ልሂቃን ጋራ ፊት ለፊት እንዴት እንደሚጋጭ እንደሚከተለው ማየት ይቻላል።

... ፎክሎር በመደበኛ ተቋማት (ትምህርት ቤት፣ የመንግስት ተቋማት፣ ወዘተ.) ገብተን ወይም መጻሕፍ [sic] አንብቦን የምናገኘው ዕውቀት ሳይሆን ከጓደኞቻችን፣ ከቤተሰባችን፣ ካደግንበት ማህበረሰብ ወይም ከሌሎች ፎክ ቡድኖች የምንማረው ነው (ማርታና ማርቲን፣ 2005:3)። ይህ የነማርታና ማርቲን አገላለጽ ፎክሎሮች ሙሉ በሙሉ ኢ-መደበኛ በሆነ መንገድ የምንማራቸው እንደሆኑ አድርገው አቅርበውታል። ነገር ግን ፎክሎሮች በማህበረሰቡ ውስጥ ያሉ ዕውቀቶች በመሆናቸው ማህበረሰቡ እነዚህን ዕውቀቶች ለማስተላለፍ መደበኛ ወይም ኢ-መደበኛ የማስተላለፊያ መንገዶች ሊጠቀሙ ይችላሉ (ገጽ: 44)።

ከዚህ በላይ ከቀረበው ጥቅስ በግልጽ እንደሚታየው፣ “ማርታና ማርቲን” የሚላቸው ሲምስና ስቴፊን (Martha C. Sims and Martine Stephens 2005: 3-4) በዓለማችን የታወቁ የፎክሎር ባለሙያዎች ናቸው። ያነሁት የፎክሎር ኢ-መደበኛነት ጉዳይም፣ ከላይ እንደተገለጸው ሙያዊ የተፈጠረበትና ከመደበኛው ክፍተኛ ጥበብ (በመደበኛ ተቋማት ከሚሰጥ ትምህርት፣ ባህል ወዘተ.) የሚለይበት መሠረታዊ ተፈጥሮው እንደሆነ ይታወቃል። ነገር ግን መጽሐፉ፣ በኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያንና በኢትዮጵያ እስልምና የሚሰጡት “የሀይማኖትና መደበኛ ትምህርት” ልምዶችን ጠቅሶ፣ “እነዚህ የአስተምህሮ መንገዶች ስርዓታዊና መደበኛ (systematic and formal) ናቸው። የባህላዊ ትምህርት ቤቶቹ የማስተማር ስነዘዴና ስርዓተ ትምህርት በፎክሎር ውስጥ የሚጠና የዕውቀት ማስተላለፊያ ስልት ነው” (ገጽ: 44፣ አጽንዖቱ የዚህ ጥናት አቅራቢ ነው) በማለት በተቃርኖ ይደመድማል።

እዚህ ላይ መጽሐፉ፣ በአንድ በኩል፣ ምንም ዓይነት መረጃና ማስረጃ ሳያቀርብ፣ “የባህላዊ ትምህርት ቤቶቹ የማስተማር ስነዘዴ... ስርዓታዊና መደበኛ” መሆናቸውን አስረግጦ መናገሩን ይታዘባል። በሌላ በኩል፣ “ስርዓታዊና መደበኛ የሆነው የባህላዊ ትምህርት ቤቶቹ ስነዘዴ፣ በፎክሎር ውስጥ የሚጠና የዕውቀት ማስተላለፊያ ስልት ነው” በማለት ዓለም ስለ ፎክሎር ምርምርና ስለ ሳይንሳዊ የአጠናን ዘዴዎች ከሚያውቀውና ከደረሰበት ፍጹም የሚቃረን ነገር መሰንዘሩን ያስተውላል። ፎክሎር፣ ሥርዓታዊና መደበኛ ባልሆነ መንገድ የሚተላለፍ፣ ኢ-መደበኛነት ተፈጥሮዊ የሆነ ጥበባዊ መግባቢያ ነውና (Oring 1998)።

አንድ የፎክሎር ባለሙያ በማንኛውም ማኅበረሰባዊ ተቋማት ላይ ጥናት ማድረግ እንደሚችል ሁሉ፣ የኢትዮጵያ የሀይማኖት ትምህርት ቤቶችንም፣ ሊያጠናቸው ይችላል። እዚህ ላይ ቁምነገሩ፣ የአጠናን ዘዴዎች ትኩረቱ የተለየ እንደሆነ መገንዘቡ ነው። የሀይማኖት ማስተማሪያ ተቋማቱ መደበኛና ሥርዓታዊ ትምህርት መስጠት የሚችሉበት ደረጃ ላይ ከደረሱ፣ የማስተማሪያ ሥነ ዘዴያቸውና ሥራተ ትምህርታቸው በራሳቸው ሳይንሳዊና ጥበባዊ ተከታዮች ናቸው ማለት ነው። እንዲህ ከሆኑ ደግሞ፣ በሀገራዊው ሰፊ ዐውድ ውስጥ፣ “የከፍተኛ ጥበብ” ወይም ባህል (“high art” “official” culture) ዘርፎች አካል ናቸው ማለት ነው።

እዚህ ላይ፣ የትምህርት ሚኒስቴር እና “የባህል ሚኒስቴር” ምክንያታዊ የሆነ ግንኙነት እንዳላቸው ማሰብ ያስፈልጋል*(ገዛኸኝ 2006)። የሁለቱ ተቋማት መነጣጠል፡- በጥቅሉ ለሀገራዊ ሥልጣኔ፣ በንጥሉ ለትውልዱ የአእምሮ ልማት፣ እንቅፋት መሆኑንም ያስተውሏል። በሌላ አነጋገር፣ “ሥርዓተ ትምህርትና ባህል የጠበቀ ቁርኝት ከሌላቸው ትምህርት ሁሉ (ፍሬክርስኪ) ይሆናል ማለት” ነው (አማረ 2002: 62)።

የከፍተኛ ጥበብ ወይም የባህል ዘርፎች የሚባሉት፣ በመደበኛ የመማር ማስተማር ሂደቶች (ለምሳሌ፡- የሙዋዕለ ሕጻናት ትምህርት፣ የዩኒቨርሲቲ ትምህርት፣ የመንፈሳዊ ኮሌጅ ትምህርት...)፣ የተለያዩ የኪነ ጥበብ ሥራዎች፣ ዝግጅቶች (ለምሳሌ፡- የሙዚቃ ድግስ፣ በሸክላ የተቀረጸ ሙዚቃ፣ ድራማ፣ የሥዕል ዐውደ ርዕይ፣ ፊልም...) የመሳሰሉ፣ መደበኛና ሥርዓታዊ የሆኑ የሰው ልጅ ተግባራትን ይጨምራሉ። እነዚህ መደበኛ ተግባራት ደግሞ ፎክሎር አይደሉም። በርግጥ መደበኛ ተቋማቱ፣ የፎክሎር ባለሙያው ሊያጠናቸው የሚችሉ፣ ማኅበረ ባህላዊ ዐውዶች (cultural contexts) እንደሆኑም ይታወቃል።

ለምሳሌ፡- የከፍተኛ ትምህርት ተቋማትን ሁኔታ ብንመለከት፣ የመጻፍ ሴት ጽሑፎች፣ በሱሰኛ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎችና በግቢ ዘበኞች መካከል የሚፈጠሩ ግንኙነቶች፣ ጥበባዊ ተግባራቶች (እውነተኛ ገጠመኞች/anecdotes/፣ ፉገራዎች፣ ቀልዶች፣ ምስጢራዊ ምልክቶች፣ ...) ከውጤት አሰጣጥ ጋር የተያያዙ የተማሪና አስተማሪ ግንኙነቶችና አመለካከቶች (ሀሜቶች፣ ሽሙጦች፣ ቅጽል ስሞች...) ወዘተ. የፎክሎር ባለሙያው በሳይንሳዊ ዘዴ ወይም በመደበኛ የአጠናን ሥነ ዘዴ የሚያጠናቸው “ፎክሎሮች” እንደሆኑ መገንዘብ ያስፈልጋል።

እነዚህ ፎክሎሮች፣ ከተማሪ ወደ ተማሪ፣ ከመምህር ወደ ተማሪ፣ ከተማሪ ወደ መምህር ወዘተ. የሚተላለፉት ወይም የሚሠራጩት በመደበኛ መንገድ ወይም በክፍል ውስጥ የመማር ማስተማር ሂደት እንዳልሆነ ግልጽ ነው። ስለዚህ መጽሐፉ፣ ሲምስና ስቴፊን (Sims and Stephens 2005: 3) በባደው በመተቸት፣ “ስርዓታዊና መደበኛ የሆኑ ተቋማት” እና መርሐ ትምህርቶች፣ “ፎክሎር” ናቸው በሚል ያነገሩ ሐሳብ፣ የሙያው አምድና መሠረት የሆኑ ፅንሰ ሐሳባዊ ማህበራዊ ስሜቶችን ከመሠረታቸው የሚያፋልስ እንደሆነ ይገነዘባል። ስለዚህ፣ በቶሎ ሊታረም፣ ማስተካከያ ሊደረግበት ይገባል ማለት ነው።

በፎክሎር ክዋኔ፣ “የድንጋይ ወፍጮ ታዳሚ ነው” ሊባል ይችላል?

የሰሎሞን መጽሐፍ፣ በፎክሎር ክዋኔ ላይ በተለያዩ የተሳታፊነት ደረጃዎች የሚሳተፉ የተለያዩ የታዳሚ ዓይነቶች እንዳሉ ፊንጋንን (1977 እና 1992) ጠቅሶ ካስተዋወቀ በኋላ፣ “ከእነዚህ የፊንጋን ምደባዎች በተጨማሪ ታዳሚዎች ያላቸውን ተፈጥሮዊ ባሕርያት መሰረት በማድረግ ሰው፣ እንሰሳት፣ ግዑዛንና ረቂቅ መናፍስት በሚሉት አራት የተሳታፊ ዓይነቶች መክፈል ይቻላል” ይላል። አስከትሎም፣ “ለምሳሌ፡- አንድ ሴት እህል እየፈጨች ስታንጎራጉር የምትፈጨው እህል ወይም የእህሉ መፍጫ እንደታዳሚ ይቆጠራል” (ገጽ: 56፣ አጽንዖቱ የዚህ ጥናት አቅራቢ ነው) በማለት ከፊንጋንም ሆነ ከሌሎች የማኅበረሰባዊ ሳይንስ ተመራማሪዎች ምደባ ጋር የማይገጥም ሐሳብ አቅርቧል።

“ተሳታፊነትም” ሆነ “ታዳሚነት” ከመሠረቱ፣ ከሰዋዊነት ወይም ከሰው ልጅ የማሰብ ዐቅምና አእምሯዊ ዕውቀት ጋር የተገናኘ እንደሆነ ይታወቃል። ሰብአዊ የሆነ ግንኙነትን ወይም ቋንቋዊ ተግባራትን መሠረት ያደርጋል። ፎክሎረኛው በመስክ ሥራ ልብ እንዲላቸው የተቀመሩ እንደ የታዳሚ ምላሽ (commentary)፣ “የፎክሎር ማንጸሪያ ፎክሎር” (meta folklore)፣ የተሰኙ ጽንሰ

*

ሐሳቦች ሥረ መሠረታዊ ቁርኝታቸው ከሰው ወይም “ከሀገረሰብ/ፎክ” እና ከሚከውነው የፎክሎር ቅንጣት/አሐድ (text) ጋራ ማድረጋቸው ሊጤን ይገባል።

እህል ፈጨዋ፣ የምትፈጨውን እህልና ወፍጮውን “እንደ ሰው የታደሟት” ቢመስሏት እንኳ፣ ሐትፈጭ አብረዋት ከሚሳተፉት ወይም በመፍጨት ከሚያግዟት ሰዎች ጋር ልዩነት እንዳላቸው አትገነዘቡም። ማለት ነው? በሌላ በኩል፣ እህል ፈጨዋ ያንጎራጎረችው፣ በሞት ያጣችውን ፍቅረኛዋን አስታውሳ፣ ወይም የልጅነት ባሏ በዐይን ጎሊናዋ ታይቷት ሊሆን ይችላል። ከወፍጮው ጋራ ፊት ለፊት አካላዊ ግንኙነት በማድረግ፣ ብሶቷን እያንጎራጎረችለት ይሆናል ... ወፍጮውን እንደ “ታዳሚ” የምታይበት ግለሰባዊ ዐውድ (individual context) ካለም፣ በአንጻራዊነት ለአጭር ጊዜ የምታሰላስለው ግለሰባዊ ተምሳሌቷ ከመሆን አያልፍም፤ ምክንያቱም በሰውና በወፍጮ/በተፈጨ እህል መካከል ያለው ልዩነት አይጠፋትም። ሁለቱን “እንደ ታዳሚ” ካሰበቻቸውም፣ ይኼ የፎክሎር ከዋጅ ጉዳይ ነው የሚሆነው። ለፎክሎር ባለሙያው ግን፣ ሰው፣ ከእንሰሳትም ከቁሳቁስም የተለየ ፍጡር እንደሆነ ይገነዘባል፤ የእህል ፈጨዋን እንጉርጉሮ የሚያዳምጡ ሰዎችን እና የወፍጮ ድንጋዮችን አንድ አድርጎ አይመለከትም፤ ሁለቱንም እኩል “እንደ ታዳሚ ይቆጠራሉ” ሊልም አይችልም ማለት ነው።

የፎክሎር ባለሙያው፣ ወፍጮውንም ሆነ እህሉን “ቁሳዊ ፎክሎር” በሚል ምድብ ሥር፣ የጥበባዊ ተግባራት ተለዋጭ ትእምርት (symbol) አድርጎ ያጠናዋል፤ ምክንያቱም፣ ሰዎች ትርጉም እንደሚቀመጡት ሙያዊ ግንዛቤና ስምምነት አለ። ቁሳዊ ፎክሎሩን፣ ከፎክሎር ከዋኝና ታዳሚ ከሆነው የሰው ልጅ ጋራ አንድ ላይ መመደብ፣ የሚፈጥረው ጣጣ ብዙና ውስብስብ እንደሆነ ልብ የተባለ አይመስልም።

የንድፈ ሐሳብ እና የጥናት ዘዴ ውስንነቶች

የሰሎሞን መጽሐፍ፣ በሁለተኛው ምዕራፍ፣ “የፎክሎር ጥናት ፈለጎችና ንድፈ ሃሳቦች” በሚል ርዕስ፣ ፎክሎር ከ19ኛ ክ/ዘመን ጀምሮ፣ “በተለያዩ ፈለጎች (Approaches) እና ንድፈ ሃሳቦች (Theories) ሲጠና” መቆየቱን ይገልጻል (ገጽ፡ 61)። “የፎክሎር ጥናት ፈለጎች” በሚለው ንኡስ ርዕስ ሥር፣ “በፎክሎር ጥናት ውስጥ ከሃያ በላይ ፈለጎች አሉ። ከእነዚህ... መካከል የተወሰኑትን በአጭሩ እንመልከት” (ገጽ፡ 61) በማለት አምስት ፈለጎችን (“ታሪካዊ- መልክዓምድራዊ” ፣ “ታሪካዊ - ድግመ ስሪታዊ” ፣ “ርዕዮተዓለማዊ” ፣ “ማርክሳዊ” እና “ስነ-ልቦናዊ”) ከማብራሪያ ጋር አቅርቧል። ሌሎች ዘጠኝ ፈለጎችን (“አንትሮፖሎጂያዊ” ፣ “ስነ - ጽሑፋዊ” ፣ “አካባቢያዊ” ፣ “ስነ-ልቦናዊ”፣ “ፊሎሎጂካል” ፣ “አውዳዊ” ፣ “ሄሚስፈሪክ” ፣ “ፌሚኒስት” እና “ድህረ- መዋቅር”) ስያሜያቸውን በመጥቀስ (ስማቸውን በመዘርዘር) ብቻ ለመጠቀም ጥረት ተደርጓል።

በዚህ ምዕራፍ፣ “የፎክሎር ጥናት ንድፈ ሃሳቦች” በሚለው ሁለተኛው ንኡስ ርዕስ ሥር ደግሞ፣ “በተለያዩ ወቅቶች በፎክሎር ጥናት ላይ ተጽዕኖ የፈጠሩ ከሃያ አምስት በላይ ንድፈ ሃሳቦች አሉ። ... የተወሰኑትን ቀጥሎን እንመልከት” (ገጽ፡ 69፣ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው) ይልና፣ “አንጻራዊ” ፣ “ብሔራዊ” ፣ “አንትሮፖሎጂያዊ” ፣ “መዋቅራዊነት ንድፈ ሀሳብ (Structuralism Theory)”፣ “የጠቀሜታዊነት ንድፈ ሀሳብ (Functionalism Theory)” እና “ፍካሬ ልቦናዊ ንድፈ ሀሳብ” የተባሉ ስድስት ያህል ንድፈ ሐሳቦችን አጠር ካሉ ማብራሪያዎቻቸው ጋራ ለማስተዋወቅ ሞክሯል²⁰።

²⁰ በተለይ፣ “ጠቀሜታዊነት” በሚል ርዕስ የቀረበው ግልጋሎታዊ ንድፈ ሐሳብ፣ በአንጻራዊነት ከሌሎቹ በተሻለ ስለ ምንነቱ፣ ስለ ተግባራዊ ሚናው እና ከሦስት ዕንስ ሐሳባዊ መሠረቶች ስለ ተዋቅሩት ተተኪ ሆኖ ዘውጎቹ፣ በአንድ ተኩል ገጽ በግልጽና በተመጠነ መልኩ ተብራርቶና መረጃ ምንጮቹንም በትክክል አጣቅሶ የቀረበ መሆኑን መመስከር ይገባል።

ይህ ምዕራፍ፣ መጽሐፉ፣ “ሎክሎር መምህራን፣ ተማሪዎችና ተመራማሪዎች” ሲሠጥ ያለመውን “ጥልቅ ዕውቀት” ሊሰጥ የሚችልበት፣ የፎክሎር ሙያ (የትምህርትና የምርምር ተቋማዊ አቋም) እንደ አንድ ራሱን የቻለ የሙያ መስክ፣ ያለውን ዐቅምና አካዳሚያዊ ሚና የሚገልጥበት፣ የፎክሎርን በይነ ዲሲፕሊናዊ (Interdisciplinary) ተፈጥሮ የሚያስተነትንበት ወሳኝ ክፍል ነው ማለት ይቻላል። በምዕራፉ ጎልተው ከተጠቀሱ²¹ የመረጃ ምንጮች ቀዳሚው የዶርሰን (Dorson 1963) ጥናታዊ ጽሑፍ፣ ወደ መስኩ ለሚቀላቀሉ ተማሪዎችና ጀማሪ ተመራማሪዎች፣ ስለ ንድፈ ሐሳቦችና ፈለጎች የሚያትተው ምዕራፍ ምን ያህል ጠቋሚያቸውና የሙያ ስንቃቸው እንደሆነ መግለጻቸውን ያስተውላል።

በዚህ ምዕራፍ፣ “ፈለጎች” እና “ንድፈ ሐሳቦች” ቁልፍ ሙያዊ ቃላት ብቻ ሳይሆኑ፣ የፎክሎርን በይነ ዲሲፕሊናዊ ተፈጥሮ ለማሳየት የሚያስችሉ መሠረታዊ ፅንሰ ሐሳቦችም እንደሆኑ ቀደም ሲል ተጠቁሟል። መጽሐፉ፣ በተለያዩ የሙያና የዕውቀት ደረጃዎች ላይ ያሉ ተማሪዎችን ታሳቢ ያደረገ ዓላማውን በተወሰነ መልኩ ያሳካ ዘንድ፣ ቢያንስ “በፈለጎች” እና “በንድፈ ሐሳቦች” መካከል ስላሉት ሙያዊ አጠቃቀሞች መግለጽ ይጠበቅበታል። ይህ መጽሐፍ፣ ገና ከመነሻው “አካዳሚያዊ ውዥንብር” ላለመፍጠር፣ ቢቻል ፅንሰ ሐሳባዊ ልዩነቶቻቸውን ባከበረ ሁኔታና አካዳሚያዊ ዐውዶችን ባገናዘበ መልኩ በዕውቀት ለመገልገል መትጋት ይጠበቅበታል፤ ተገቢም ነው²²፣ ካልሆነም ተግባራዊ ብያኔ መደንገግ ያስፈልጋል።

ፎክሎር፣ “ከሃያ በላይ ፈለጎች” (ገጽ፡ 61) እንዲሁም፣ “ከሃያ አምስት በላይ ንድፈ ሐሳቦች” (ገጽ፡ 69) እንዳለው²³ የሚናገሩት አሐዛዊ ገለጻዎች፣ ፈለግ እና ንድፈ ሐሳብ የተለያዩ ጉዳዮችን እንዲወክሉ ተደርገው ሥራ ላይ ስለመዋላቸው ይጠቁማሉ። የተለያዩ ጉዳዮች መስለው እንዲታዩ እንጂ፣ የተለያዩባቸው ጉዳዮች በዕውቀት ተወሥነው እንዲቀርቡ ትኩረት የተደረገ አይመስልም²⁴።

የአንድን ሙያ መስክ “ፈለግ” እና “ንድፈ ሐሳብ” በአንድ ስም (አጎላማሽ) ሊጠሩ የሚችሉበት ብዙ አጋጣሚዎች አሉ፤ መጠሪያ ስሙም ብዙ ጊዜ የሙያ መስኩ ስያሜ ሲሆን ይታያል። ለምሳሌ፡- “ሥነ ልሳን” የአንድ ማኅበረሰባዊ ሳይንስ የሙያ መስክ መጠሪያ ሲሆን፣ የሙያ መስኩ የምርምር ፈለግ፣ “ሥነ ልሳናዊ ፈለግ” እንዲሁም፣ ከሙያ መስኩ ረቀው የሚወጡ ንድፈ ሐሳቦችን “ሥነ ልሳናዊ ንድፈ ሐሳቦች” ብሎ መገልገል ይቻላል።

²¹ በምዕራፉ የቀረቡት “ፈለጎች” እና “ንድፈ ሐሳቦች” ከሦስት የመረጃ ምንጮች የቀረቡ ናቸው። የዶርሰን (Dorson 1963) “Current Folklore Theories” የሚለው ጥናት እና የግሪን (Green 1997) “Folklore: an Encyclopedia of Belief, Custom, Tales, Music, and Art” መጽሐፍ፣ በምዕራፉ በብዛት ተጠቅሰዋል። ዶርሰን (1963) “Current Folklore Theories” የተሰኙ ንድፈ ሐሳቦችን አሻሽለውና ተጨማሪ ሰባት ንድፈ ሐሳቦችን አዋቅረው፣ አርታዲ በሆኑበት “Folklore and Folklife: An Introduction” (1972) በተባለው መጽሐፍ ውስጥ “Current Theories of Folklore” በሚል ርዕስ አሳትመውታል። የዚህ ግምገማ አቅራቢ፣ የዶርሰንን “Current Theories of Folklore” (1972: 7-50) ጥናታዊ ጽሑፍ ያገኘው፣ “Reader for Etli 621: Folklore” (2003: 213-256) ከተሰኘ፣ ፈቃደ አዘዘ፣ መርጠውና አሰባስበው ካዘጋጁት የማስተማሪያ ጥራዝ ውስጥ ነው።

²² “የተገቢነት” ጥያቄ የተነሣው፣ ጉዳይ አካዳሚያዊ “ግዴታን” የሚጠይቅ (White 2011) መሆኑን ካለመገንዘብ ወይም ላለማስገንዘብ አይደለም። ይልቁንም፣ ብዙ የማኅበራዊ ሳይንስ ርዕስ ጉዳዮችና ፅንሰ ሐሳቦች፣ በተለይም እንደ “ፎክሎር” ያለው ዝንቅ የሙያ መስክ ውስጥ የሚቀነቀኑት ነገር ዕውቀቶች፣ ለአማራጭ ሐሳቦች፣ ለአዳዲስ ትርጓሜዎች ወይም በተጨማሪ ቀመር ሊፈቱ ለማይችሉ ውስብስብ የአስተሳሰብ ዝንቆች የተጋለጡ ከመሆናቸው ማዕዘንም፣ “አመክንዮአዊ ፍንገጣን” በሩቅ የማይል አካዳሚያዊ ዐውድ የመፍጠሩን አስፈላጊነት ለማጠየቅ (justify ለማድረግ) ነው።

²³ “ከዚህን ያህል በላይ ፈለጎች... ንድፈ ሐሳቦች” ዓይነት መግለጫዎች፣ የመረጃ ምንጫቸው አይታወቅም፤ ዋቢ ሳይጣቀስ የቀረቡ ናቸው። የርዕስ ጉዳዮቹ ዋንኛ ምንጭ የሆኑት ዶርሰን (Dorson 1963)፣ የተባሉት ዓይነት የቁጥር ድንጋጌዎችን እንዳላሰፈሩ ይህ የምዘና ጥናት አረጋግጧል።

²⁴ ፈለጎች (Approaches) የሚባሉት፣ ንድፈ ሐሳቦችን (Theories) እና ከንድፈ ሐሳቦች ረቀው የሚዋቀሩ ወይም ንድፈ ሐሳቦችን መሠረት አድርገው የሚነደፉ የአጠናን ዘዴዎችን (Methodologies) አብረው የሚይዙ ተቋማዊ መልክ ያላቸው የአስተሳሰብ ፈሮች (patterns) ናቸው ማለት ይቻላል (White 2011, Gray 2004)።

መጽሐፉ፣ በፈለጎች እና በንድፈ ሐሳቦች መካከል ያለውን ልዩነት ብቻ ሳይሆን፣ ያለውን ግንኙነትም በውል አሳስፈረም። ለምሳሌ፡- ዶርሰን (Dorson 1963: 93-94) ላይ የቀረበ የንጽጽራዊ ንድፈ ሐሳብ (Comparative Theory) ማብራሪያን ጠቅሶ፣ በገጽ 62 ላይ “ታሪካዊ - መልከዓምድራዊ ፈለግ (Historical — Geographical Approach)” በማለት እና በገጽ 70 ላይ “አንጽሮታዊ ንድፈ ሐሳብ (Comparative Theory)” በማለት፣ አንድን ጉዳይ በተለዋዋጭ ስሞች ተጠቅሞ ሁለት ቦታ ለማቅረብ ተገዷል፤ አንዱን እንደ “ፈለግ” ፣ አንዱን ደግሞ እንደ “ንድፈ ሐሳብ” አድርጎ ማቅረቡን ልብ ይሏል።

በሌላ በኩል፣ “ታሪካዊ - ድግመ ስሪታዊ” እና “ርዕዮተ ዓለማዊ” የተባሉት ፈለጎች ዶርሰንን (Dorson 1963) ዋቢ አድርገው የቀረቡ ቢሆንም (ፎክሎር ገጽ: 64 እና 65 ይመልከቱ)፣ አምስት ንድፈ ሐሳቦች ብቻ በተተነተነበት የዶርሰን (1963) ጥናታዊ ወረቀት ውስጥ፣ የተባሉት “የፈለግ ዓይነቶች” የሉም። እነዚህ ርእሰ ጉዳዮች “ፈለጎች” ሳይሆን፣ “ንድፈ ሐሳብ” ተብለው የሚገኙት በዶርሰን (Dorson 1972) መጽሐፍ ውስጥ ነው።

ዶርሰንን (1963) ዋቢ አድርገው የቀረቡት አብዛኞቹ ፈለጎችም ሆኑ ንድፈ ሐሳቦች፣ ጊዜ ያለፈባቸው ይመስላሉ። ዓለም ያለችበትን ተጨባጭ ሁኔታና የፎክሎር ሙያ የደረሰበትን ክፍታ የማይመጥኑ ናቸው። ሌላው ቀርቶ የዶርሰን (1963) ንድፈ ሐሳቦች ተሻሽለው፣ የተበታተኑትን ወደ አንድ፣ በአንድ የተዳበሉትን ተነጣጥለው የቀረቡበት²⁵ ብሎም፣ የመስክ ሥራ ልምድንና ፅንሰ ሐሳባዊ ፅምርታን ያጋቡ አዳዲስ በይነ ዲሲፕሊናዊ ፈለጎች የተዋወቁበት፣ የዶርሰን (1972) መጽሐፍ መጠቀም ቢቻል፣ የተሻለ ይሆን ነበር። ምክንያቱም፣ የሰሎሞን (2007) መጽሐፍ፣ ዶርሰንን (1972) በአስተውሎት ተመልክቶት ቢሆን ኖሮ፣ “አውዳዊ ፈለግን”²⁶ የመሰለ በፎክሎር የሙያ መስክ ማሕቀፍ ውስጥ እራሱን አሳድጎ፣ በይነ ዲሲፕሊናዊ ወደሆነው ወደ “ክዋኔያዊ ፈለግ” ያደገን ንድፈ ሐሳብ እና የአጠናን ዘዴ ስሙን ብቻ ጠቅሶ አይተውም ነበር (Bauman 1986, 1977; Dundes 1980, Ben-Amos and Goldstein 1975, Dorson 1972)።

ርእሰ ጉዳዮቹ ወይም ፅንሰ ሐሳቦቹ ሳይባሉ በጥድፊያ በመቅረባቸው ይመስላል፤ ንድፈ ሐሳቦቹ የደረሱበትን የአስተሳሰብና የአሠራር እርከን ጠብቀው መገኘት አልቻሉም። ይባስ ብሎም፣ ባሉበት ደረጃ እንኳ ተስተካክለው ሳይዛኑ እንዲቀርቡ ማድረግ አልተቻለም። ለምሳሌ ስለ መዋቅራዊ ንድፈ ሐሳብ ተቆይታዊ የተተረጎሙ አናቅጽን እንዲወክል የቀረበው፣ “ባለ ሁለት አፍ” ስያሜ [(“መዋቅራዊነት ንድፈ ሐሳብ (Structuralism Theory)” (ገጽ: 74)] ለአማርኛም ለእንግሊዝኛም ባዕድ ነው ማለት ይቻላል። ጉዳዩን ግልጽ ለማድረግ በቅድሚያ የአማርኛውን ስያሜ እንመርምር። “መዋቅር-አዊ-ነት” ከሚለው ውስጥ “አዊ” እና “-ነት” ቅጽልና ስም መሥራች ምልክቶች ናቸው። ቃሉን የንድፈ ሐሳብ አጎላማሽ አድርጎ ለመጠቀም የውልድ ቅጽልን ቅርጽ (“መዋቅራዊ ንድፈ ሐሳብ” የሚለውን) ይገለገላል። “መዋቅራዊነት” የሚለው ውልድ ስም ግን ራሱን ችሎ በስያሜነት መቆም ይችላል- ይገባልም²⁷። እንግሊዝኛውም፣ መጽሐፉ የገደፈውን አንድ ፊደል አሟልተን

²⁵ አማረ (2002: 59) እንደሚሉት “...የከፍተኛ ትምህርት ተመራቂ ሶስት ነገሮችን ማድረግ መቻል አለበት። እነዚህም 1ኛ/ አንድ በሚመስሉ ነገሮች ላይ ልዩነት ማየት መቻል፣ 2ኛ/ ልዩ በሚመስሉ ነገሮች ላይ አንድነትን ማየት መቻል፣ እንዲሁም 3ኛ/ አዲስ መገንባት ናቸው።”

²⁶ ቶልከን የተባሉ የአሜሪካ ፎክሎር ተመራማሪ፣ “Probably the most prominent approach to folklore in recent years has been *contextual*” (Toelken 1996: 5) በማለት ዐውዳዊ ፈለግ፣ ከሁሉም የተሻለ ተመራጭና ዘመናዊ ፈለግ ስለ መሆኑ ያተቱትን፣ እዚህ ላይ ማስታወስ ያስፈልጋል።

²⁷ አምሳሌ አክሊሉ፣ “የውጭ ቋንቋ ፅንሰ ሐሳብ ትርጉም በአማርኛ” በሚለው ጥናታዊ ጽሑፋቸው ላይ ስለ እንግሊዝኛ ቃላት መሥራች ምልክቶች እና ስለ አማርኛ አቻዎቻቸው ፅንሰ ሐሳባዊ አተረጓጎም ያተቱትን የባለሙያ ድንጋጌ ማየት ጠቃሚ ነው፤ ለምሳሌ፡- “ < ab <የወገን ቅጽል> <ዊ > ” እና “ < -ism <እምነት፣ ጠባይ፣ - ነት> ” (ገጽ 23 እና 25) የሚሉት ዓይነት የምዕላዶች አተረጓጎምና አጠቃቀም ችግሮችን የሚታደጉ ፅንሰ ሐሳባዊ ትርጉሞች በዝርዝር ቀርበዋል።

“Structur-al Theory” ወይም “Structural-ism” ተብሎ ራሱን ችሎ መቅረብ ይኖርበታል። ስለዚህ፣ “መዋቅራዊነት ንድፈ ሃሳብ” እንደ አስያየሙ አስተሳሰቡም (ማእከላዊ ርዕስ ነገሩም) ተንድሎና ተድበስብሶ ነው የቀረበው ማለት ይቻላል።

መጽሐፉ፣ ሙያዊ ውሳኔ ላይ የሚደርሰው፣ በተጨማሪ መረጃዎች ነው?

በዚህ የምዘና ማንጸሪያ ሥር፣ “የመረጃ ምንጭ ያልተጠቀሰባቸው እና ያለ በቂ ማስረጃ የቀረቡ ይዘቶች” ፣ “የሌሎችን የታተሙ መረጃዎች አዛብቶ ማቅረብ” እና “የመረጃ ምንጮችን (ዋቢዎችን) አዛብቶ ማቅረብ” የሚሉ፣ በጥናቱ የተለዩ የመጽሐፉ ድክመቶች በተጨማሪ ማስረጃ እየተመሳከሩ፣ በተከታዮቹ ንኡስ ክፍሎች ትንተና ይደረግባቸዋል።

የመረጃ ምንጭ ያልተጠቀሰባቸው እና ያለ በቂ ማስረጃ የቀረቡ ይዘቶች

አንድ አካዳሚያዊ ጽሑፍ ወይም መጽሐፍ፣ በሙያው ሰዎች፣ ወይም ጉዳዩ በሚመለከታቸው አብዛኞቹ የማህበረሰብ ክፍሎች ከሚታወቁና በቀላሉ ከሚለዩ የወል ርዕስ ጉዳዮች ውጪ፣ ያለ ማስረጃና ያለ መረጃ ምንጭ ምንም ጉዳይ ማቅረብ እንደሌለበት ይታወቃል (Berg 2001)። ከሌላ ጽሑፍ ላይ ተተርጉመውም ሆነ በቀጥታ የሚጠቀሱ ነገረ ሐሳቦች፣ በመስኩ ሰዎች የሚታወቁ የወል ርዕስ ጉዳዮች ቢሆኑ እንኳ፣ የተገኙበት የጽሑፍ አካል በመረጃ ምንጭነት መቅረብ እንዳለበት፣ የአካዳሚው ዓለም የሚያስገድደው፣ አስተዋይ ጸሐፊ ሁሉ የሚጠይቀው፣ አስተሳሰብና አሠራር ነው ማለት ይቻላል (White 2011, Gray 2004)።

በዚህ መጽሐፍ፣ “ቁጥር” በሚል ርዕስ፣ ሥለ ቁጥር እሳቤ፣ ቁጥሮች በተለያዩ ሀገራት ሥላሳቸው ተምሳሌታዊ ውክልና (ለምሳሌ፡- የአሜሪካ፣ “የአውሮፓ ሀገራት”፣ የቻይና)፣ የሀገራት ዕውቀቶችና ልምዶች እየተጠቀሱ ሁለት ገጽ ገለፃ (ገጽ፡ 283-284) ሲቀርብ ምንም ዓይነት የመረጃ ምንጭም ሆነ ዋቢ ማስረጃ አልተጠቀሰም። በተመሳሳይ መልኩ፣ መጽሐፉ፣ ምንም ዓይነት የመረጃ ምንጭ ያልጠቀሰባቸው ርዕስ ጉዳዮች በተለያዩ ገጾች ላይ ያጋጥማሉ፤ ለምሳሌ፡-

በአገራችን በሚገኙ ብሔር፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ባህል ውስጥ የተለያዩ ማህበራዊ ጉዳዮችን ለመከወን የሚጠቀሙባቸው በርካታ ዓለማዊ የሀገረሰብ_ሙዚቃዎች አሉ.... ለምሳሌ፡- በኮንታ ህብረተሰብ የሚዘፈነው <ደፀ መንክሪ> ... በየም ህብረተሰብ <ዘዛ> በጫራ ህብረተሰብ <ጎረ -አንቶቢ> በአፋር ህብረተሰብ በሻክሻ በመኤኒት ህብረተሰብ <ጎላ> በሱርማ ህብረተሰብ በሱማሌ ህብረተሰብ <በርበርጋ> የመሳሰሉት ይጠቀሳሉ (ገጽ፡ 234-235፤ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው)።

ከዚህ በላይ በቀረበው ጥቅስ ውስጥ እንደተገለጸው፣ የሦስት ክልላዊ መንግሥታት ሕዝቦች ወይም ሰባት ብሔሮችና ብሔረሰቦች “ዓለማዊ የሀገረሰብ ሙዚቃዎች” ከነ ምሳሌያቸው ተዘርዝረው ሲቀርቡ፣ ምንም ዓይነት የመረጃ ምንጭ አልቀረበም። መጽሐፉ፣ በመግቢያው፣ “ከየርዕስ ጉዳዮቹ ሥር የማነሣቸው የተለያዩ የህብረተሰብ ባህሎች አሉ ከጽሑፍ ላገኘሁት የመረጃ ምንጭን አስፍራያለሁ። ነገር ግን ከመጠይቅና ከግል ማስታወሻዬ ያገኘኳቸውን እንዳለ አስፍራያቸዋለሁ” (ገጽ፡ 5) በማለት ብቻ፣ ክፍተቱን ለመሙላት ሞክሯል ማለት ይከብዳል። “ለፎክሎር መምህራን፣ ተማሪዎችና ተመራማሪዎች” የተዘጋጀ “አካዳሚያዊ” መጽሐፍ፣ የየራሳቸው ቋንቋ፣ ባህል እና ፎክሎር ያላቸው “ህብረተሰቦችን” ሀገረሰባዊ ሙዚቃዎች ሲያስተዋውቅ፣ ከየት፣ ከማን፣ መቼና እንዴት እንደታወቁ የተሟላ የመረጃ ምንጭና ሊታመን የሚችል ማስረጃ ማቅረብ ባይችል እንኳ (የፎክሎር ሙያዊ ሥነ ምግባር ግን ያስገድዳል)፣ የተወሰኑ ፍንጮችን የመጠቀም ሙከራ አለማሳየቱ፣ የመረጃውንም “ትክክለኝነት” እንድንጠራጠር ያስገድዳል።

እዚህ ላይ፣ በዓለማዊ የባህል ሙዚቃዎችና “በዓለማዊ የሀገረሰብ ሙዚቃዎች” መካከል ያለውን ግንኙነት ማንነቱን ትተን²⁸ (የፎክሎር ባለሙያው በዕውቀት ሊያቀናቅኑት የሚገባው መለያ ድንበር ማበጀት ይጠበቅበታል)፣ ከመነሻው ሀገረሰባዊ ሙዚቃዎችን ወደ ማጥናት ለማዘንበል፣ የፎክሎር “ባለሙያ” መሆን ብቻ ይበቃል ወይ? ብለን መጠየቅ እንችላለን። “ሀገረሰባዊ ሙዚቃ” በሚለው የፎክሎር የምርምር መስክ ውስጥ፣ ራሱን ችሎ ሥልጡን የተማረ ሙያተኛ የሚፈልግ፣ “ሙዚቃ” የሚባል የሙያ መስክ እንዳለ ግልጽ ነው። የሙዚቃ ትምህርት ቤት፣ “የከፍተኛ ባህል” አካዳሚያዊ ተቋሙ አካል፣ የሙዚቃ ባለሙያውም የተቋሙ የሙያ አጋር ወይም አባል መሆኑን መረዳት ያስፈልጋል። ስለዚህ የሀገረሰባዊ ሙዚቃዎችን ማጥናት የፈለገ የፎክሎር ባለሙያ፣ ቢያንስ መሠረታዊ የሆነ የሙዚቃ ዕውቀት እና/ወይም የሚያገዝው የሙዚቃ ባለሙያ እና/ወይም በባለሙያ የተሠራ የምርምር ጽሑፍ ማግኘት ግድ ይለዋል ማለት ነው። የፎክሎር ሙያ በይነ ዲሲፕሊናዊ ነው የሚባለውም፣ እንዲህ ዓይነት የሙያዎች መጋባትን (“መግባትን” ማለትም ይቻላል) የሚጠይቅና የሚፈቅድ በመሆኑ ነው።

የሰሎሞን መጽሐፍ፣ የተለያዩ የፎክሎር ርዕሰ ጉዳዮችን ካነሳ በኋላ፣ በየርእሰ ጉዳዮቹ ማሕቀፎች ውስጥ ሊመደቡ ይችላሉ ያላቸው የተለያዩ ሀገራት እና የሀገራችን ሕዝቦች ፎክሎሮችን፣ ሀገረሰባዊ ስያሜዎችን፣ ሀገረሰባዊ ዕውቀቶችንና ሀገረሰባዊ የዕውቀት አወጋገኖችን፣ ሀገረሰባዊ የፎክሎር መመደቢያ መስፈርቶችን ወዘተ. ሲገልጽ/ሲዘረዝር፣ አብዛኛውን ጊዜ የመረጃ ምንጮቻቸውን አብሮ አይጠቅስም። ለምሳሌ፡- “ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶች” በሚለው ርዕሰ ጉዳይ ሥር፣ በደቡብ ምዕራብ ስለሚኖሩ የዩናይትድ ስቴትስ ማኅበረሰብ፣ ስለ ምዕራብ አፍሪካውያን “ሳንታሪያና ባባላም” ፣ “በአሜሪካ የኢንሳና የኔቲቭ” አፍሪካውያን፣ “በቻይና የኮንፍሺያሊዝምና የቶይስም” ፣ ስለ ኮሪያውያን “ሻማኒዝም” ወዘተ. ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶችን ከዘረዘረ በኋላ፣ “በዋናነት ከሚጠቀሱት የዓለማችን ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶች መካከል ናቸው” (ገጽ:177፣ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው) በማለት በጠቅላይ ኃይል ቃል ይቋጫል።

እዚህ ላይ ታዲያ፣ የእነዚህ ሁሉ ሀገራት ማኅበረሰቦች፣ ወይም ሀገረሰቦች (ፎኮች)፣ ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶች ከየት ተገኙ? እንዴታ ታወቁ? ብለን ብንጠይቅ መልስ አናገኝም። የተጠቀሱት ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶች፣ በዓለማችን “በዋናነት ከሚጠቀሱት መካከል” መሆናቸውን “ያረጋገጠው የጥናት ግኝት” ባለቤት ማነው? (በርግጥ፣ ይህ የሰሎሞን (2007) መጽሐፍ የግኝቱ ባለቤት እንደሆነ መስሎ መቅረቡን ይታዘባል)።

መጽሐፉ፣ “በዋናነት ተጠቃሽ” መሆንን የሚመዘንበት መለኪያዉ ምንድን ነው? ለምን አይነግረንም? እነዚህ፣ “በዋናነት ከሚጠቀሱት መካከል ናቸው” ሲባል፣ አንድም፣ በዋናነት የሚጠቀሱት፣ እነዚህ ሀገረሰቦች ብቻ አይደሉም ማለቱን ይገልጻል። አንድም፣ ከፊት እና ከኋላ የተመደቡ ሌሎች የ“በዋናነት ተጠቃሽ” ሌሎች ሀገረሰባዊ ሃይማኖች እንዳሉ ይጠቁማል። አንድም፣ የ“በዋናነት ተጠቃሽ” ሁሉም (ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶች) ተለይተው መታወቃቸውን ይገልጻል። ከእነዚህ ፍካሬዎች የሚረቁት ትውፊታዊ የአንድምታ ዕውቀቶች ደግሞ፣ የመረጃ ምንጫቸውን ባልጠቀሱት ርዕሰ ጉዳዮች ላይ ብቻ ሳይሆን፣ የጠቀሱትንም ጭምር በጥርጣሬ እንድንመለከትና ሁሉንም መረጃዎችና የመረጃ ምንጮች “እናመሳክር” እንድንል ሊገፋፉን ይችላሉ- ችለዋልም።

መጽሐፉ፣ የመረጃ ምንጮችን ካለመጥቀሱም በላይ፣ የማስረጃ እጥረት ያለባቸው፣ የሳሉ ርዕሰ ጉዳዮችን ሁሉ ማካተቱ²⁹፣ ይዘት የተነሳውን በጎ ዓላማ እና የተከፈለበትን ቁሳዊም መንፈሳዊም ዋጋ ሁሉ፣ እንዳያጠፉበት ያሰጋል።

²⁸ በ“ፎክሎር” እና በ“ባህል” መካከል ያለውን አንድነት/ልዩነት ገና ከመሠረቱ የ “ፎክ” ምንነት ተጣርሦ ከተበየነበት ጊዜ ጀምሮ፣ ተደባላቂዎች ማለት ይቻላል።

²⁹ ለምሳሌ፣ “ሀገረሰባዊ የዜማ ምልክቶች” (ገጽ: 235) ፣ “ሀገረሰባዊ ድራማ” (ገጽ: 245) እንዲሁም፣ “ሕዝባዊ ማህበር” በሚል ርዕስ፣ ስለ “እድር፣ እቁብ፣ ደቦ (ጅጌ፣ ወንፈል)፣ ሀገረሰባዊ የዳኝነት ተቋም” (ከገጽ: 303-

የሌሎች ባለሙያዎችን የታተሙ መረጃዎች አዛብቶ መጠቀም

መጽሐፍ፣ የተለያዩ የታተሙ መረጃዎችን በቀጥታ ሲጠቅስም ሆነ በራስ አገላለጽ ደግሞ ሲጽፍ፣ በተለያዩ ደረጃና መጠን የባለሙያዎችን ሐሳቦች አዛብቶ የተጠቀመባቸው አጋጣሚዎች በርካት ይላሉ። ጥንቁቅ ባለሙያዎች የሳተሚቸው ጥናታዊ ጽሑፎች ላይ በቀጥታ ተጠቅሰው እንደወረዱ የሠፈሩ ማስረጃዎች ወይም ቀጥተኛ ጥቅሶች እንደሆኑ የተነገረላቸው የሌሎች ቅንጫቤ ሐሳቦች ሁሉ፣ ተዛብተውና ተጓድለው ይታያሉ።

አብዛኞቹ ሳንዛዎች ከጥንቃቄ ጉድለትና ከልምድ ማነስ የተከሰቱ እና ስለመዛባታቸውም ሆነ ስለመጓደላቸው የመጽሐፍ አዘጋጅ ያልደረሰባቸው የሚመስሉ ናቸው። የተወሰኑት ደግሞ፣ አዘጋጅ ሰሎሞን (2007) ሆነ ብለው “ያረሟቸው” (የተሻለ ባሉት አገላለጽ ወይም ፅንሰ ሐሳባዊ ስያሜ የተኳቸው እና ገድፈው ያስቀሯቸው) የሚመስሉ ግን ደግሞ፣ ስለ “እርማቱም” ሆነ ስላደረጓቸው ለውጦች ምንም ዓይነት ፍንጭ ያልሰጡባቸው፣ ከመረጃ ምንጩ በቀጥታ እንደተገለበጡ ሆነው የቀረቡ ማስረጃዎች (ጥቅሶች) ናቸው። ለምሳሌ፡- በመጽሐፉ ገጽ 98 ላይ፣ “የቴዎድሮስ ገብሬ (2002 ዓ.ም xii-xiii) ሚት የሰው ልጅ ተፈጥሮን ለማወቅ የሚጥርበትና የማህበረሰቡ የእሴት መሰረት መሆኑን እንደሚከተለው ይገልጻል”³⁰ ይልና “ጥቅሱን” እንደሚከተለው ገባ ብሎ አስፍሯል።

ሚት የሰው ልጅ የነገረ ፍጥረት እና የነገረ ህላዌ እንቅስቃሴዎችን (Cosmological and Ontological []) ለመመለስ የሞከረበት፣ እየተመሰቃቀለ ለሚያስቸግረው [የ]ዓለም [ነገረ ፍጥረት] ስርዓት ([C]osmic order) [ለማዘጋጀት] የባተለበት እምነታዊና ፍልስፍናዊ ጥበብ ነው። ሚት የማህበረሰቡ የእሴት ስርዓት [] ነው። እንደ ጥሩና መጥፎ፣ ትክክልና ስህተት፣ ጽድቅና ኃጥያት፣ ንጽህናና ወንጀል ያሉ እጅጉን ምግባራዊ፣ እምነታዊ የሆኑ [ጎ]ሊናዊና አእምሯዊ ጉዳዮች ምን ማለት እንደሆኑ በይዟል። ሚት የሰው ልጅ ሃይማኖታዊ፣ ፍልስፍናዊ፣ ማ[ጎ]በራዊ፣ ኪናዊ ወዘተ. ሰነድ ነው።

ይህ በቀጥታ የተጠቀሰ አንቀጽ፣ ከዋናው የመረጃ ምንጭ ጋራ ሲመሳከር፣ የሐሳብ መዛባት ያስከተሉትን ጨምሮ፣ በርካታ የቅርጽ ለውጦች ይታዩበታል። በአማርኛም ሆነ በእንግሊዝኛ ሥርዐተ ነጥቦች እና ሞክሼ (ተተካኪ) ፊደሎች ላይ የደረሱ “ጥፋቶችን” (ግድፈቶች፣ መዘበራረቆች) በዝርዝር ከማንሣት ተቆጥቦን (የተባሉት ዓይነት ግድፈቶች፣ በአብዛኞቹ የመጽሐፉ ገጾች ላይ ተዘርተዋል ማለት ይቻላል)፣ በቃል እና ከቃል በላይ ባሉ የቋንቋ መዋቅሮች ላይ የተከሰቱትን ብቻ ማየት ይቻላል።

በቀጥታ ከተጠቀሰው አንቀጽ፣ “(Cosmological and Ontological [])” የሚለው ውስጥ፣ ስኩየር ብራኬቱ የተገደፈ ቃል እንዳለ ለማመልከት (የተገደፈው፣ “questions” ነው)፣ በዚህ ጽሑፍ አቅራቢ የታከለ ምልክት ነው። “[የ] [ነገረ ፍጥረት]” እና “[ለማዘጋጀት]” የሚሉት፣ ፊደልና ቃላት ከየት እንደመጡ አይታወቁም፣ ከምንጩ ላይ “ዓለም ህልው ሥርዓት” እና “ለማበጀት” ተብለው ነው የሠፈሩት፣ በተጨማሪም፣ “ሃይማኖታዊ፣ ፍልስፍናዊ፣ ማኅበራዊ፣ ኪናዊ” በሚል ቴዎድሮስ

309) የቀረቡትን ገለጻዎች ማየት ይቻላል። ጉዳዩን ይበልጥ ለመረዳት፣ “ደቦ፣ ጅጌና ወንፈል” ተመሳሳይ እንደሆኑ ተደርገው የቀረቡበትን ዐውድ ይመለከቷል። ተቋማቱ፣ የሚመሰሉባቸው ሁኔታዎች ቢኖሩም፣ እንደ ስያሜያቸው መለያየት፣ የተለያዩ ተግባራትን የሚወክሉ ማኅበረ ባህላዊ አወቃቀር እንዳላቸውም ይታወቃል። በመሆኑም፣ የተቋማቱን መለያ መልኮች ቢቻል ሊያብራራ ካልሆነ ቢያንስ ሊጠቁም ይገባ ነበር። ልዩነታቸው በማስረጃዎች ተጠናቅሮ አለመቅረቡ ግን፣ የተጓደሉና የሳሱ መሆናቸውን ከማሳጣቱ አልፎ፣ በተዛባ መልክ እንዲተዋወቁ አድርጓቸዋል ማለት ይቻላል።

³⁰ በዚህ ጥቅስ ውስጥ፣ የመረጃ ምንጩ የዓመተ ምህረት ስህተት (ኅትመቱ፣ በ2001 ዓ.ም. ነው) እና የሰዋሰው ግድፈት ተከሥተዋል። እክሎቹ፣ በሌላ ክፍል ይታያሉ።

(2001) አጽንዖት ሰጥተው የገለጹቸውን ማተኮሪያዎችም፣ መጽሐፉ አጽንዖታቸውን ገፍ ያቀረበበትን ዐውድ ስናይ³¹የተደረጉት ለውጦች ሆን ተብለው በአዘጋጁ (ሰሎሞን 2007) “የተሻሻሉ” ይመስላሉ³²።

መጽሐፉ፣ ከዋናዎቹ ምንጮች በቀጥታ እንደተቀዱ ተደርገው የቀረቡ፣ ነገር ግን ከሌሎች ምንጮች የተገለበጡ በሚመስል ሁኔታ፣ ለውጦች (ግድፈቶች) ገነው የሚታዩባቸው የተለያዩ መረጃዎችን (ቀጥተኛ ጥቅሶችን) ስለማካተቱ፣ ይህ ገምጋሚ ጥናት ከዋናዎቹ ምንጮች ጋራ እያመሳከረ በዝርዝር መርምሯል።

ጥቂት አስረጃ ምሳሌዎችን እነሆ፡-

1. “ፎክሎሮችን በዘውግ የመክፈል አስፈላጊነትን አስመልክቶ ባረ ቶልከን (1996:183) ሌሎች የጥናት መስኮችን መነሻ በማድረግ እንደሚከተለው ይገልጻል” (ገጽ፡ 57) በማለት ገባ ብሎ ያሰፈረው ጥቅስ ሲታይ፣ ከምንጩ በትክክል የተቀዳ አይደለም፤ ከዋናው ምንጭ ቶልከን (Barre Toelken 1996: 183) ላይ የሚታይ፣ ከሰሎሞን (2007: 57) ጥቅስ ውስጥ ግን ተቆርጦ የቀረ ሐሳብ እንዳለ ማመሳከር ይቻላል። የሰሎሞን (2007: 57) ጥቅስ፣ ከዋናው ምንጭ ላይ ተቀንሶ የቀረ ሐሳብ መኖሩን አይጠቁምም፤ ምክንያቱም ጥቅሱ የተወሰደው፣ ከቶልከን (1996) መጽሐፍ ላይ ሳይሆን፣ እነ ሲምስ (Sims and Stephens 2005: 12) ቶልከንን (Toelken 1996:183) በቀጥታ ጠቅሰው ካሰፈሩት መጽሐፋቸው ላይ ይመስላል።
2. መጽሐፉ በገጽ፣ 58 ላይ፣ “ሰይድ ሁሪይዝ (2006:29) ደግሞ [...] ሀገረሰባዊ ልማድና እምነት (Social folk custom and belief) በማለት ይጠቀምበታል” (አጽንዖቱ የዚህ ገምጋሚ ነው) ይላል። ከሁሪይዝ (2006: 29) ጥናታዊ ጽሑፍ ላይ ግን፣ “Social” የሚል ቃል አይገኝም፤ ሁሪይዝ ቃሉን ሆን ብለው እንደተወጡት (እንደገደፉት)፣ መገንዘብ የተቻለ አይመስልም። “Folk” የሚለው ፅንሰ ሐሳብ፣ “Social” የሚለውን ሐሳብ ስለሚሸከም፣ ሁሪይዝ የዶርሰንን የቃላት ድረታ ለማረም ሲሉ፣ ቃሉን ነቅለው አስወግደዋል። ይህ መጽሐፍ ግን፣ “ፎክ”ን በተሳሳተ መንገድ መረዳቱንና ፅንሰ ሐሳባዊ መፋለስ ማድረሱን ስናስታውስ፣ አሁንም የሁለቱን ቃላት መመሳሰል (ፅንሰ ሐሳባዊ መሠረታቸውን) ካለማስተዋል የዶርሰንን እንዳለ በመገልበጡና ሁሪይዝም እንደርሱ የዶርሰንን በቀጥታ “ይገለብጣሉ” ብሎ በማሰቡ፣ የፈጠረው “ስሕተት” ነው ማለት የሚቻል ይመስላል።
3. የሰሎሞን መጽሐፍ፣ ገጽ፡ 210 ላይ፣ “... መጨው እልፍ አመት (3ሺህ ዓ.ም.) መቼ እንደሚከበር የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን (ኢ.ኦ.ተ.ቤ) (2000ዓ.ም.፡ 85) እንደሚከተለው ያብራራል” (አጽንዖቱ፣ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው) ካለ በኋላ፣ ዋናው ምንጭ በአንድ አንቀጽ የገለፀውን፣ በሦስት አናቅጽ ከፋፍሎ፣ በቀጥታ ከጠቀሰው ማስረጃ ውስጥ የሚከተለው አንቀጽ ይገኛል፤

ይህ ሰባተኛው ሺህ ዓመት ዑደት በጥንት ቀመር በዕለተ ሠሎስ ተጀምሮ በሰባተኛው ቀን በዕለተ ሰኔይ ተፈጽሟል። አሁን ያለንበት ስምንተኛው ሺሕ ዓመት ደግሞ ከጥንት ቀመር

³¹ ዋናው ምንጭ፣ የቴዎድሮስ (2001) *በይነ-ዲሲፕሊናዊ የሥነ ጽሑፍ ንባብ* ፣ ለትምህርት ክፍሉ ያስተዋወቃቸው አዳዲስ የፅንሰ ሐሳብና የንድፈ ሐሳብ ዘውጎችንና ተጓዳኝ የትንታኔና የፍኅራ አስረጃዎችን ለማየት የሞከረ፣ እንዲሁም የአብዛኞቹን ፍኅራዎች ጥልቀትና ምጥቀት ለማስተዋል የጣረ፣ “የቀጥተኛ ጥቅሱን ስሕተቶች” በአጽንዖት ለመታዘብ የሚገደድ ይመስላል። የቴዎድሮስ (2001) መጽሐፍ፣ ከፎክሎር ሙያ ጋራ የተጋቡ፣ የትምህርትን ልምዶችና ይዘቶች በዕውቀት መርጠና መጥኖ በማበጀት፣ የሥነ ጽሑፍ ንባብ ማሄጃ የሚሆኑ ነገረ ዕውቀቶችን ማርቀቁን ማስተዋል ግድ ይላል።

³² እንደፈለጉ ከቀያየሩና ከገደፉ በኋላ ቀጥተኛ ጥቅስ እንደሆነ አድርጎ ማሰፈር ስሕተት መሆኑን የመጽሐፉ አዘጋጅ አላወቁ ይሆን? “ሕግን አለማወቅ፣ ከጥፋተኝነት አያድንም” ቢባልም፣ ምሳሌው እዚህ ላይ መጣቀሱ ግን፣ ተመሳሳይ ስሕተቶች በሌሎችም እንዳይደጋገሙ አጽንዖት ለመስጠት ይበጅ ይሆን? በሚል ነው።

በማክሰኞ ተነስቶ ለወደፊቱ በዕለተ ዓርብ ገና ይፈጸማል። ከጥንት ፍጥረት እስከ ዳግም ምጽአት ላሉት ዓመታት ሁሉ ስርዓታቸው ይህ ነው።

ከዚህ በላይ ደምቆ የቀረበውን ጥቅስ አንድ አንባቢ አሁን በሰፈረበት መልኩ ተጠቅሶ ሲመለከት፣ «ከዋናው ምንጭ በትክክል አልተጠቀሰም፤ ተቆርጦ የቀረበ ወይም ሆን ተብሎ የተቀነሰ መረጃ ይኖራል» የሚልበት አግባብ ወይም አጋጣሚ የለም ማለት ይቻላል። የማስረጃውን ትክክለኛነት የሚያስጠረጥሩ ምንም ዓይነት ምልክቶችን ወይም ፍንጮችን በቀላሉ ማግኘት የሚቻል አይመስልም፤ አንድ ቀጥተኛ ጥቅስ ሊቀርብ በሚችልበት አካዳሚያዊ አፃፃፍ፣ የተፃፈ/የተጠቀሰ ስለሚመስል፣ የቀረበው ጥቅስ ከዋናው ምንጭ በትክክል የተቀዳነው የሚል አካዳሚያዊ ዕምነት ሁሉ ሊያሳድርብን ይችላል። ይሁን እንጂ፣ መረጃዎችን፣ እንደተጠቀሱበት ዐውድ የማስረጃነታቸውን አስፈላጊነት እየገመገሙ፣ ከዋናው የመረጃ ምንጭ ጋራ ማመሳከር ይመክራል። እናም፣ ከላይ የቀረበውን ጥቅስ ለማመሳከር፣ ከምንጩ እንዴት እንደቀረበ እንመልከት።

ይህ የ7 ሺህ ዓመት ዑደት በጥንተ ቀመር በዕለተ ሠሉስ ተጀምሮ በ7ኛው ቀን በዕለተ ሰነይ መፈጸሙን መምራኑ በነበራቸው የሐሳብ ዘመን ስሌት ችሎታ አስልተው አውቀውና ተረድተው ለመጭው ትውልድ መዝግበው ያቆዩት ነው። አሁን እኛ ያለንበት 8ኛው ሺህ ዓመት ደግሞ ከጥንተ ቀመር ከማክሰኞ ተነስቶ ለወደፊቱ በዕለተ ዓርብ ገና ይፈጸማል (የኢ.አ.ተ.ቤ.፣ 2000፡ 85)።

ከዚህ በላይ በቀረበው ጥቅስ ላይ የተሠመረበትን ዐረፍተ ነገር በማጉደሉ፣ የመረጃ ምንጩ ያላለውን የተጓደለና የተዛባ መረጃ መተላለፉን ልብ ይሏል።

በረዥሙ የተጠቀሱ፣ አብዛኞቹ ጥቅሶች እስከ አሁን ባስረጁነት እንደቀረቡት ዓይነት የመረጃ መዛባቶች፣ ፈር የሳቱ ሐሳቦች ታይተውባቸዋል። ለምሳሌ (ተጨማሪ አስረጃዎች) “... ታቦር ዋሜ (2006 ዓ.ም፣2004) ብሩ ፀጋዬ (1994)ን በመጥቀስ እንደሚከተለው ይገልጻል”³³ (ገጽ፡ 285-286) በሚል መግለጫ ታጅቦ፣ የቀረበው የእንደ ወረደ ጥቅስ፣ ከምንጩ ጋራ ሲመሳከር፣ ጎልተው የወጡ እንከኖች ታይተውበታል። ከሁሉም የክፉት፣ ምንጩ ላይ በአጽንዖት የተገለጹና ተምሳሌታዊ ሚና ያነገቡ “ትእምርታዊ ቃላት” በሌሎች ተመሳሳይ ቃላት ተለውጠው መታየታቸው ነው። ለምሳሌ፣ በዋናው ምንጭ ላይ፣ “የጣታችን” የሚለው አካባቢያዊ ስያሜ፣ በዚህ መጽሐፍ ገጽ 286 ላይ ትእምርታዊ ሚናው ተገፎ፣ “የእጃችን” ተብሎ ቀርቧል።

የመረጃ ምንጮችን (ዋቢዎችን) አዛብቶ ማቅረብ

ቀደም ሲል፣ በንኡስ ክፍል 2 ላይ “የሌሎች ባለሙያዎችን የታተሙ መረጃዎች አዛብቶ” ስለመጠቀም፣ ተወሥኗል። መረጃዎቹ በአንዳንድ ውስን ተተኪሪ ርእሰ ጉዳዮች አንጻር ሲታዩ፣ ከመረጃነት አልፈው “ማስረጃ” ሊባሉ በሚችሉ ነገረ ዕውቀቶች ላይ የታዩ “መዛባቶችን” ወይም “ስሕተቶችን” ለመጠቀም፣ አስረጃ ምሳሌዎች እየነቀሱ ለማብራራትና ለማጠየቅ ተሞክሯል። የዚህ

³³ በዚህ መግለጫ ላይም፣ የመረጃ ምንጮቹ (ዋቢዎቹ) የቀረቡበት መንገድ ያልተለመደና ግራ የሚያጋባ ነው፤ “ታቦር ዋሜ (2006 ዓ.ም፣2004)” ማለት ምን ማለት ነው? “2004” ምንድን ነው? ታቦር (2006) “ብሩ ጽጌ (1994)ን” ስለመጥቀሱ ሲናገር፣ “2004” ገጽ በሚሰፍርበት ቦታ ላይ ያለ በመሆኑ፣ ቀጥተኛ ጥቅሱ የሚገኝበትን ገጽ ጠቋሚ ይመስላል። የታቦር (2006) መጽሐፍ የመጨረሻው ገጽ 660 ነው። በዋቢዎች ዝርዝርም ታቦር ዋሜ (2004) የሚል የለም። “204” ለማለት ተፈልጎ ይሆን? ብለን ታቦር (2006፡ 204) ላይ ቀጥተኛ ጥቅሱን ስንፈልግ አይገኝም። ይህ መጽሐፍ፣ ከታቦር (2006) በቀጥታ መጥቀሱን እንጠራጠራለን፤ ይሁን እንጂ፣ ከብዙ ድካም በኋላ፣ ቀጥተኛ ጥቅሱን ከታቦር (2006፡ 201-202) ላይ በተዛባ መንገድም ቢሆን መቀዳቱን ማረጋገጥ ተችሏል።

ንኡስ ክፍል ትኩረት ግን፣ በመረጃና ማስረጃዎች ላይ ሳይሆን፣ በመረጃና ማስረጃ ምንጮች ወይም ዋቢዎች (ትክክለኝነት እና/ወይም ተጨባጭነት) ላይ ነው።

በአንድ በኩል፣ በመጽሐፉ ውስጥ የተጠቀሱ የመረጃ ምንጮች (በአብዛኛው የመረጃ ጽሑፉን ባለቤት ስም፣ የጽሑፉ የሳትመት ጊዜ እና ከቀጥተኛ ጥቅሶች ጋራ ተያይዞ ደግሞ “ገጾችን” ይመለከቷል) እና የዋቢዎች (“References” እና “Bibliography” የሚሉትን ያጠቃልላል) አካዳሚያዊ ትክክለኝነታቸው ተፈትሷል። በሌላ በኩል፣ አብዛኞቹ የመረጃ ምንጮች ዕውነተኛ ወይም ተጨባጭ ስለመሆንና አለመሆናቸው ለማረጋገጥ ሙከራ ተደርጓል ማለት ይቻላል።

በዚህ የፎክሎር (2007) መጽሐፍ፣ አብዛኞቹ በቀጥታ የተገለበጡ መረጃዎች ወይም ቀጥተኛ ጥቅሶች፣ “ተተርጉመው” የቀረቡ ሲሆን፣ ብዙዎቹ የመረጃ ምንጮቻቸው (ዋቢዎቻቸው)፣ የገጽ ቁጥር አይጠቅሱም ማለት ይቻላል። ለምሳሌ፡- ሰሎሞን (2007: 36) ላይ፣ ስለ ፎክሎር ሁለት የብያሜ አቅጣጫዎች በቀጥታ ተተርጉመው የቀረቡበት የመረጃ ምንጭ፣ “ቤን- አሞስ (1971)” ይላል እንጂ ገጽ አይጠቅስም። ሰሎሞን (2007: 107) ላይም ስለ “ዘንገና ሀይቅ” በቀጥታ ከተጠቀሰ “ሀተታ ተፈጥሯዊ ሚት” ሥር፣ “አስቴር ምንውየለትና አንተነህ አወቀ፣ 1998 ዓ.ም.)” ተብሎ ብቻ የገጽ ቁጥር ሳይጠቀስ የታለፈበትን ሁኔታ ማየት ይቻላል።

መጽሐፉ፣ የተሳሳቱ ገጾችን ያጣቀሱ የመረጃ ምንጮችም ይገኙበታል። ለምሳሌ፡- ሰሎሞን (2007: 20) ላይ፣ “ባረቶልከን፣ 1996:5)” ተጣቅሶ ስለ ፎክ ቡድን የቀረበው መረጃ፣ ከተባለው ገጽ 5 ላይ እንደሚገኝ ማረጋገጥ ይቻላል። በገጽ 86 ላይም የቀረበው “(አብርሃም አለሙ፣ 2007:9)” የመረጃ ምንጭ፣ የገጽ ስሕተት አለበት፣ ምክንያቱም፣ የአብርሃም (2007) ጥናታዊ ወረቀት የታተመው፣ *Journal of African Cultural studies* (ቅጽ 19፣ ቁ.1፣ ገጽ፡ 55-80) ላይ እንደሆነ፣ ከዋቢ መዘርዘሩ ጋራ ማመሳከር ይቻላል። ገጽ “9” ታዲያ የት መጣ ይባላል?

የሰሎሞን (2007) መጽሐፍ፣ ሃይማኖት እና ጎሳ (“ብሔር”) ተኮር በሆኑ፣ ስለ ስሜት ነክ ርእሰ ጉዳዮች ላይም የማስረጃ እና የመረጃ ምንጭ ክፍተቶች እና መዛኔዎች በተደጋጋሚ ሲፈታተኑት ይታያል። ለምሳሌ፡- “ነብዩ መሐመድ ከክርስቲያን ኢትዮጵያውያን ጋራ ቀረቤታ የነበራቸው ሲሆን፣ እሳቸውም በተወሰነ ደረጃ የግዕዝ ቋንቋ መቻላቸውን” አስመልክቶ፣ በግርጌ ማስመስከሪያው፣ “ይህን መረጃ ያገኘሁት ሲግበርት ኡህሊግ (2003፣779) ካደተው ኢንሳይክሎፒዲያ ኢትዮጵያ ነው” (ገጽ፡ 227) በማለት ምንጭ ቢጠቅስም፣ በተባለው የባሕረ ዕውቀት መጽሐፍ ገጽ ላይ የተጠቀሰው መረጃ እንዳልሰፈረ ጥናቱ አረጋግጧል³⁴፣ አሁንም ማረጋገጥ ይቻላል።

መጽሐፉ፣ ለበርካታ ያልጠሩና እርስ በርስ ለተጣረሱ ይዘቶቹ ዋቢ አድርጎ የጠቀሳቸው አንዳንድ የመረጃ ምንጮችም፣ በዋቢዎች መዘርዘር ላይ ተፈልገው አይገኙም። ለምሳሌ “በተመሳሳይም ሮበርት ጆርጅስና ኦውን ጆንስ (1995:1) ፎክሎር የእለት ዕለት ሕይወታችን አካል እንደሆነ ይገልጻሉ” (ገጽ፡ 40፣ አጽንዖቱ የገምጋሚው ነው) የሚለውን ስንመረምር፣ የመረጃ ምንጭ በዋቢዎች መዘርዘር ውስጥ አለመስፈሩን እናያለን። በተመሳሳይ መልኩ፣ በገጽ 42 “ሩሴል ፍራንክ (2009:101)” ፣ በገጽ 25 እና 57 “ፈቃደ አዘዘ (1992 ዓ.ም)” ፣ በገጽ 48 “ዳን ቤን- አሞስ (1993:215-216)” ፣ በገጽ 73 “(ኩኒንግሀም፣ 1998:21)” ፣ በገጽ 90 “ሳህሉ ኪዳኔ (1996)” እና “ይኼነው ጀምበር (1996)” ፣ በገጽ 147 “(ፊነጋን፣ 1997:16)” ፣ በገጽ 162 “ፕንቲካይነን (1997:735)” ፣ በገጽ 169 “ሮበርት ጆርጅ (1972:173)” እና በገጽ 171 “ኤልሳቤት ቱክር (2008:32-37)” ወዘተ. በሚል የተለያዩ ይዘቶች ማስረጃ ሆነው የተጣቀሱት የመረጃ ምንጮች

³⁴ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ፣ ባሕረ ዕውቀቱ፣ ስለ ነቢዩ መሐመድ እና ስለ ኢትዮጵያዊያን ሱሐባዎች የሚያትትበትን ክፍል (ሌሎች ገጾችን) ለማገልበጥ ቢሞክርም፣ “ስለ ነቢዩ የግዕዝ ቋንቋ መቻል” ግን፣ ምንም የተባለ ነገር አላገኘም። ነቢዩ መሐመድ፣ ከኢትዮጵያውያን ጋራ ይገናኙ እንደነበረ እንጂ፣ መግባቢያ ቋንቋቸው (ዐረብኛ ይሁን ግዕዝ ወይም ሌላ) ምን እንደ ነበረ ይታወቃል የሚል የቃልም ሆነ የጽሑፍ ሰነድ ፈልጎ ሊያገኝ እንዳልቻለም፣ በዚህ አጋጣሚ መጠቆሙ አይከፋም።

ሁሉ፣ በመጽሐፉ የዋቢዎች መዘርዘር ውስጥ የሉም። እነዚህን የመረጃ ምንጮች ብቻ እንኳ በትክክል በ“ዋቢ” መዘርዘር አለመገኘታቸውን የታዘበ፣ የመጽሐፉን “አካዳሚያዊ ብቃት” አለመጠራጠር እንዴት ይቻላል?

መጽሐፉ “የጠራ የቋንቋ አገባብ” እና ትክክለኛ ተግባራት አለው?

በዚህ ክፍል፣ መጽሐፉ የቀረበበት የቋንቋ አጠቃቀም ደረጃ፣ ከታላሚ አንባቢያን ጋራ የሚፈጥረው ተግባራዊ ግንኙነት፣ ወይም የጽሑፉ ግልጽነትና የተነባቢነት ሁኔታ ይመለከታል። ሊተላለፍ የተፈለገው መልእክት ሳይዛባ፣ ሳይጨመርና ሳይቀነስ፣ በትክክለኛው መንገድ ለአንባቢው ይደርሳል ወይ? የሚለውን ጉዳይ ማንጸሪያው አድርጎ፣ የመጽሐፉ ቋንቋ ሳይደናቀፍ፣ ወይም ሳይደነቃቅፍ መቅረቡን፣ እንደሚከተለው ባጭር ባጭሩ ለመገምገም ይሞክራል።

የሙያዊ ቃላት አጠቃቀም ውስንነቶች እና የትርጉም ስሕተቶች

ከመነሻው ከሙያ መስክ መጠሪያ ተጣማሪ ቃል ላይ የተከሰተው የፅንሰ ሐሳብ ስሕተት፣ በሙያ ቃሉ (“ፎክ”/“Folk”) አጠቃቀም ላይም ብዥታ ፈጥሯል። መጽሐፉ ገጽ 11 ላይ “Folk” ለሚለው ተጨማሪ መጠሪያ ቃል አቻ አማርኛ ባለማግኘቱ፣ እንዳለ “ፎክ” በማለት ለመጠቀም መወሰኑን ይገልጻል። በሌላ በኩል፣ “በዚህ ሥራ ውስጥም <Social Folk custom> ለሚለው ሀገረሰባዊ ልማድ እንዲሁም <Performing folk Arts/Folk Arts> ለሚለው ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት የሚሉትን የፈቃደ አዘዘ (1992³⁵)ን የአገርኛ ትርጓሜ በመውሰድ ተጠቅሜያለሁ” (ገጽ: 57) ይላል።

ፈቃደ (1991)፣ “ሀገረሰባዊ ልማድ” ፣ “ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት” ፣ “ሀገረሰባዊ እምነቶች” (Folk Belife) ፣ “ሀገረሰባዊ መድሃኒቶች” “Folk Medicine” ወዘተ. የሚሉትን ሙያዊ ቃላት የተጠቀሙት እና በአካዳሚውም ሆነ በመገናኛ ብዙኃን እንዲለመዱ በማድረግ ለሙያ መስክ ባለውለታ የሆኑት፣ የሰይፉ (1993 እ.ኤ.አ.) ለ “Folk” አቻ ትርጉም አድርገው የተገለገሉበትን የ “ሀገረሰብ”³⁶ ቃል መነሻ አድርገው ነው ማለት ይቻላል።

ይህ የፎክሎር መጽሐፍ ግን፣ “Folk” የሚለውን ቁልፍ ሙያዊ ቃል ከመሠረቱ ስላዛባው፣ ሲፈለግ “ፎክ ሕይወት (Folk life)” (ለምሳሌ፣ ገጽ 10 ላይ) ይላል። ሲፈልግ፣ “ሀገረሰባዊ እምነቶች (Superstitions)” (ለምሳሌ፣ ገጽ 7 ላይ) ሳይፈልግ ሲቀር፣ “ሀገረሰባዊ እምነቶች (Folk Belifes)” (ለምሳሌ፣ ገጽ 179 ላይ) ሲል ይችላል። እዚህ ላይ፣ “Folk” የሚለውን ተጣማሪ በአማርኛ የትርጉም ቅርጽ “ሀገረሰብ” እንዲሁም እንግሊዝኛውን ባለበት በግዕዝ ፊደላት ተክቶ “ፎክ” በሚሉ ቃላት እያለዋወጠ መጠቀሙን፣ “Superstitions” እና “Folk Belifes” የተባሉትን የተለያዩ ሙያዊ ስያሜዎች፣ “ሀገረሰባዊ እምነቶች” ብሎ መተርጎሙን ማጤን ያስፈልጋል ለማለት ነው።

³⁵ “1992” የሚለው ስሕተት ነው፤ “1991” በሚል የሥነ- ቃል መመሪያ መጽሐፍን ለመጥቀስ ታስቦ ነው፤ ከዋቢዎች ዝርዝሮቹ ጋራ ያመሳክሯል።

³⁶ በባህልና ስፖርት ሚኒስቴር፣ “የኪነ ቃል ክፍል” ባልደረባ የነበሩት፣ አሰፋ ገብረ ማርያም ተሰማ እና እማዋይሽ መለስ፣ “አጭር የኪነ ቃል አጠናን መመሪያ መነሻ ሐሳብ” (ብዝሃ-ጥራዝ 1973 ዓ.ም.) በሚለው ጽሑፋቸው ውስጥ “ሀገረሰብ” የሚለውን ቃል አንስተዋል። ሰይፉም (1993: 80) የነአሰፋን (1973) ጽሑፍ ሲመለከቱ፣ “<ባህል> በሚል ትርጉም ያስገቡት <ሀገረሰብ> የሚለው ብሂል፣ folkness የሚለውን እሴት የሚያንጸባርቅ ስለሚመስለኝ፣ የ folk ትርጉም ሊሆን ይችላል” በማለት ሙያዊ ቃሉን ተጠቅመውበታል። የዚህ ጥናት አቅራቢ፣ የሰይፉን (1993 እ.ኤ.አ.) ጥናታዊ መጣጥፍ ያገኘው፣ “የፎክሎር ምርምር ታሪክን የሚያሳዩ መጣጥፎችና ጽሁፎች ስብስብ” በሚል ርእስ ፈቃደ አዘዘ ኅዳር 26 ቀን 2001 ዓ.ም. ካሰናዱት ጥራዝ መሆኑን መግለጽ ይገባል።

በመጽሐፉ ውስጥ በየምዕራፎቹ ሊባል በሚችል ደረጃ በርካት ያሉ የትርጉም ስሕተቶችም አጋጥመዋል። ቀደም ሲል በሌሎች ክፍሎች ከተነሡ የፅንሰ ሐሳብ ስሕተቶች መካከል አብዛኞቹ ሊገለጹ የተፈለጉ ሐሳቦችን በትክክል ሳይረዱ ወደ መተርጎም በመግባቱ የተከሰቱ የትርጉም ስሕተቶችም ጭምር ናቸው ማለት ይቻላል። መጽሐፉ የተጠቀመባቸውን ግብአቶች በመተርጎም ሂደት የተከሰቱና በቀላሉ ሊታረሙ የሚችሉ፣ በኋላም በአርትዖት ሥራው ወቅት ሊታሰሩ የማይችሉ ብሎም በቀላሉ ሊቃኑ የሚገቡ የተደነቃቀፉ ትርጉሞች፣ ያልተጠበቁ ውስብስብ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶች እስከ ማስከተል ደርሰዋል። ለምሳሌ፡- “... የጥናት አቅጣጫውም ቀጭን መዋቅር (shaky framework) እንዲይዝ ምክንያት መሆኑን ቤን-አሞጽ (Ben-Amos 1971:4) ይገልጻል” (ሰሎሞን 2007: 33) የሚለው ከዋናው ክእንግሊዘኛው ምንጭ ጋራ ሲነጻጸር፣ የትርጉም መፋለሶች እና ፅንሰ ሐሳባዊ ስሕተቶች ይታዩበታል።

የሰዎስው ስሕተቶች

“በዚህ ስራ ውስጥም የማህበረሰቡ እምነቶችና ልማዶች ያላቸውን ምንጭና ትርጓሜ ተገልጿል” ከሚለው ከመጽሐፉ የመጀመሪያ ገጽ (1) ላይ ከተከሰተ በአንጻራዊነት “አጭር” ሊባል ከሚችለው ዐረፍተ ነገር ጀምሮ፣ ሌሎች አብዛኞቹ ረዥሞቹ ዐረፍተ ነገሮችም የሰዎስው እክል ይታይባቸዋል። በተለይ “ወደረኛ መስተጻምር ወይም አያያዥ” በሚባሉ “ና/እና፣ ወይም” የመሳሰሉ አያያዦችን በተገለገሉ፣ በአብዛኞቹ (አጽንዖት ነው) ነጠላም ሆነ ውስብስብ ዐረፍተ ነገሮች ላይ የወደረኛ ሐረጎች መጓደል ችግሮች (የሰዎስው ስሕተቶች) ይታያሉ። የተግባቦቱን ሂደት ከማደናቀፍ ጀምሮ፣ ሊተላለፍ የተፈለገውንና የሚገባውን መልእክት እስከ ማዛባት ድረስ የመጽሐፉን ተነባቢነት እየጎዱት ነው ማለት ይቻላል። ለምሳሌ፡- ገጽ 203 ላይ የሚገኝ፣ በመንዛዛቱ በአንድ ጊዜ የተለዩ የሰዎስው ስሕተቶች የተከሰቱበትን አንድ ረዥም ዐረፍተ ነገር እስከ ማሟያው (ያጠረ ዐረፍተ ነገር) ድረስ ለአስረጂነት እንጥቀስ።

... በአብዛኛው የእፀዋት ሀገረሰባዊ መድኃኒቶችን (Herbal lore) እንደሚጠቀሙ ራንጂ ቻውዱሪያ (1992:1) ይገልጻል። ለዚህም ምክንያት በዋናነት ማህበረሰቡ በእጽዋት ላይ እምነት ስላለው፣ እፀዋቱ በአካባቢያቸው በቀላሉ ስለሚገኙ፣ የእፀዋት ቀማሚ ባለሙያዎችን በማንኛውም ጊዜ ማግኘት ስለሚቻልና በሀዘቡ የፍላጎት መጠን በብዛት መገኘታቸው እንደምክንያትነት ይጠቀሳሉ (ገጽ 203፣ አጽንዖቱ የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ነው)።

በዚህ ጥቅስ ውስጥ የረጅሙ ዐረፍተ ነገር መነሻ የሆነው፣ “ለዚህም” የሚለው ቃል፣ “ማንን ወይም ምንን ነው የወከለው?” ቢባል፣ ግልጽ የሆነ መልስ መስጠት ይከብዳል። በአንድ በኩል “... በአብዛኛው... መድኃኒቶችን እንደሚጠቀሙ” የሚለውን የቀደመውን ዐረፍተ ነገር ተሳቢ (Object) ለመወከል ይሞክራል። በሌላ በኩል፣ ተከትሎት የመጣውን ቃል (“ምክንያት”) የሚያጎላምስ ይመስላል። “በአካባቢያቸው” የሚለው ቃልም “ማህበረሰቡ” ከሚለው ጋራ ተዋዳ መቅረብ ቢገባውም፣ “እፀዋቱ” ከሚለው በብዙ ቁጥር ቅርጹ ቀድሞት በመጣ ስም ምክንያት በብዙ ቁጥር በመገለጹ፣ የሰዎስው (የቁጥር) ስሕተት ተከሥቶበታል። “እንዴት?” ቢሉ፣ “ማህበረሰቡ” የተባለው አብሮ ተጓዥ ቃል፣ የወል ባሕርይን በተላበሰ ነጠላ ቁጥር የቀረበ በመሆኑ ነው ማለት ይቻላል።

ቀደም ሲል የተጠቀሰው፣ “ምክንያት” የሚለው ነጠላ ቁጥር ቃል፣ ከአንድ በላይ የሆኑ ዝርዝሮችን (የቀረቡ ምክንያቶችን) በትክክል አይወክልም። ከዐረፍተ ነገሩ ማሠሪያ አንቀጽ ጋራም (“ይጠቀሳሉ” ከሚለው ጋራ) አይሰምርም። “እንደምክንያትነት” ከሚለው ከባካካ ሐረግ አንጻርም፣ የደረተ ወይም የተደረተ ቃል ነው። “ስለሚቻልና” የሚለው ወደረኛዋን “ና” ን ካስከተለው ሐረግ ጋራ፣ ሊጣመር የሚገባውን ወደረኛ ሐረግ መመሥረት የሚያስችለው ብቸኛ በዐረፍተ ነገሩ ውስጥ ያለ ቃል “መገኘታቸው” የሚለው ሲሆን፣ “ስለሚገኝ” በሚል ቅርፅ ሊዋቀር ይገባ ነበር (“... ስለሚቻልና...)

ስለሚገኝ...” ወይም “... መቻላቸውና ... መገኘታቸው ...” በሚሉ ተመጣጣኝና ተወዳዳሪ ቅርጾቻቸው ሊቀርቡ ይገባል እንደማለት ነው)³⁷።

ማጠቃለያ

በዚህ ክፍል፣ ሒሳዊ ቅኝቱ የዳሰሳቸው ዋና ዋና ርዕሰ ጉዳዮች ተጨምቀው እና የጥናቱን ዓላማ (መሪ ጥያቄዎችን) እንዲመልሱ ተደርገው ቀርበዋል። መጽሐፉ በፎክሎር ሙያ ላይ የሚያትት በመሆኑ፣ ከፎክሎር የትውፊታዊነት ባሕርይ አንጻር ተመራጭ እንደሆኑ የታመነባቸው፣ ሦስት በይነ ዲሲፕሊናዊ የምዘና ማንጸሪያዎች፣ ከአካዳሚያዊ ዐውዶች ጋራ እየተገናዘቡ የምዘና ተግባርን በመሪነት አስኪደዋል። የምዘና ጥናቱ፣ የመጽሐፉን ይዘትና ቅርጽ፣ በተሟላና ጥልቀት ባለው መንገድ በመገምገም፣ ዋና ዋና የሚባሉ ደካማ ጎኖቹን እና ማረሚያ ነጥቦቹን በመለየት እንደሚከተለው ጨምቆ አስቀምጧል።

ጥናቱ፣ በመጽሐፉ ውስጥ ገነው የሚታዩ፣ ሦስት መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶች በአስረጃዎች አስደግፎ አቅርቧል። ፎክ ወይም የፎክ ቡድን ከሰው ልጆች ውጭ “እንሰሳትንም መናፍስትንም” ያካትታል። ፎክሎር “በመደበኛ መንገድ ይተላለፋል” እና በፎክሎር ክዋኔ፣ “የእህል ወፍጮ” የመሰሉ ግዑዝ ፍጥረቶች ሁሉ “ታዳሚ” ናቸው የሚሉ መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶች፣ በመጽሐፉ ውስጥ በተሳሳተ መልኩ ጠንከር ተደርገው መስተጋባታቸው ተረጋግጧል። መጽሐፉ፣ የመረጃ ምንጭ ያልጠቀሰባቸውና ያለ በቂ ማስረጃ ያቀረባቸው ርዕሰ ጉዳዮችን ማካተቱ፣ የሌሎችን ባለሙያዎች የታተሙ መረጃዎችና ማስረጃዎች አዛብቶ ማቅረቡ እና የመረጃ ምንጮችን (የዋቢዎችን መዘርዘር) አብዝቶ መግደፉ (ለምሳሌ፣ በዋቢዎች መዘርዘር ላይ ተፈልገው የማይገኙ፣ ከውስጥ ገጾች የተለቀሙ 13 ተጠቃሽ የጸሐፊ ስሞችን ያስታውሷል) ታውቋል።

በመጽሐፉ ውስጥ በየምዕራፎቹ ሊባሉ በሚችሉ ደረጃ የሙያዊ ቃላት መዘበራረቆች፣ የትርጉም ስሕተቶችና የሰዎስው ግድፈቶች ተከሥተዋል። በተለይ፣ “ና/እና፣ ወይም” የመሳሰሉ ወደረኛ አያያዣችን የተጠቀሙ፣ አብዛኞቹ ዐረፍተ ነገሮች የወደረኛ ሐረጎች መንደል ችግሮች ይታይባቸዋል። እነዚህ የቋንቋ አጠቃቀም እክሎች ደግሞ፣ የተግባቡን ሂደት ከማደናቀፍ ጀምሮ፣ ሊተላለፍ የተፈለገውና የሚገባው መልእክት እስከ ማዛባት ድረስ የመጽሐፉን ተነባቢነት እየሳዱት እንዳሉ፣ ጥናቱ ተመልክቷል። በመሆኑም፣ መጽሐፉ፣ በተለይ ከፎክሎር ሙያ ጋራ የተገናኙ መሠረታዊ የፅንሰ ሐሳብ መፋለሶቹ እና አንኳር የሐቅ (fact) ስሕተቶች ከታረሙለት በኋላ፣ በፍጥነት የሚሰራጩበት መንገድ ቢመቻች፣ የፈጠረውን ክፍተት ለመሙላት ጥሩ አጋጣሚ ያገኝ ይሆናል።

በሌላ በኩል፣ በድኅረ ምረቃ መርሐ ግብሮች የሚሠሩ ጥናቶች፣ የክፍተኛ ትምህርትን ተቋማት ቤተመጻሕፍት ከማሞቅ ባለፈ፣ በሀገሪቱ ሁለንተናዊ እድገት ላይ ትርጉም ያለው ሚና እንዲኖራቸው በተለያዩ ጥናቶች የተለያዩ ምክረ ሐሳቦች ሲሰነዘሩ ታይቷል (ጽጌ 2002)። ይኼም ገምጋሚ ጥናት፣ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የአማርኛ ቋንቋ፣ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ክፍል ትምህርት ያሠራቸው ልዩልዩ ጥናቶች ትኩረት እንዲያገኙና በኢትዮጵያ ፎክሎሮች እና ትውፊታዊ ዕውቀቶች

³⁷ ለአስረጃነት የቀረበውን፣ ተንዛዝቶ የተደነቃቀፈ ዐረፍተ ነገር፣ እንዲያስተላልፍ የተፈለገውን ይዘት ወይም መልእክት በጠበቀ መልኩ፣ እንደሚከተለው ተስተካክሎ ሊቀርብ ይችላል።

... በአብዛኛው የእፀዋት ሀገረሰባዊ መድኃኒቶችን (Herbal lore) እንደሚጠቀም ራንጂ ቻውዱሪያ (1992:1) ይገልጻል። ለዚህ ደግሞ፣ ማህበረሰቡ በዋናነት በእፀዋት ላይ እምነት ማሳደፍ፣ እፀዋቱንና የእፀዋት ቀማሚ ባለሙያዎችን በማንኛውም ጊዜ ሊያገኛቸው መቻሉና መድኃኒቶቹ በአገቡ የፍላጎት መጠን ያህል በብዛት ሊዘጋጁ የሚችሉ መሆኑ የሚሉት በምክንያትነት ይጠቀሳሉ (ደምቀው የሚታዩት ቃላት፣ የዚህ ጥናት አቅራቢ የቅርጽም የይዘትም ለውጥ ያደረገባቸው ናቸው)።

ላይ ጥናት ማድረግ፣ ጽሑፎችን ማዘጋጀት ለሚፈልጉ ሁሉ ተደራሽ እንዲሆኑ ቢደረግ፣ መልካም ሀገራዊ አስተዋጽኦ ሊኖራቸው እንደሚችል መጠቀም ይወዳል።

ማጣቀሻዎች (References)

አማርኛ

ሰይፉ መታፈሪያ፤ 1993 (እ.ኤ.አ.)፤ “የፎክሎር መዝገበ ቃላት ጥንቃቄ ቅድመ ዝግጅት፤” የኢትዮጵያ ጥናት መጽሔት፤ ቅጽ 26፣ ቁጥር 1 ጁን 1993፤ ገጽ፡ 73-116።

.....፤1973፤ “ሥነ /ኪነተ ቃል በኢትዮጵያ፤” (“ትውፊት” በሚል ርእስ፣ ከሐምሌ 1-3/ 1973 ዓ.ም. በተዘጋጀ ሴሚናር ላይ የቀረበ)፤ አ.አ.ዩ.፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ክፍለ ትምህርት፤ ገጽ፡ 1-50።

ሳሙኤል እንዳለ፤ 1982፤ “ሥነ ቃል ነክ ስያሜዎች አጠቃቀምና ችግራቸው፤” በአ.አ.ዩ.፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ክፍለ ትምህርት ለዲግሪ ማሟያ የቀረበ።

ባሕሩ ዘውዴ፤ 2003፤ “መግቢያ ፩፤” የነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይክዳኝ ሥራዎች፤ አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።

ሰሎሞን ተሾመ፤ 2007፤ ፎክሎር፡ ምንነቱና የጥናቱ የትኩረት አቅጣጫ፤ አዲስ አበባ፣ ፋር ኢስት ትሬዲንግ።

ታቦር ዋሚ፤ 2006፤ የውገና ድርሰቶችና የታሪክ እውነቶች፤ አዲስ አበባ፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ድርጅት።

ቴዎድሮስ ገብሬ፤ 2001፤ በይነ-ዲሲፕሊናዊ የሥነ ጽሑፍ ንባብ፤ አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።

አምሳሉ አክሊሉ፤ “የውጭ ቋንቋ ፅንሰ ሐሳብ ትርጉም በአማርኛ” *Journal of Ethiopia Studies*. VOLXIV (1976-79): January, 1980. PP. 1-25.

አማራ አስገደም፤2002፤ “የከፍተኛ ትምህርት ሥርዐተ ትምህርት አግባብነትና የመማሪያ ግብአቶች ይዘታ፤” የከፍተኛ ትምህርት ጥራት በኢትዮጵያ የሕዝብ ተቋማት፤ አዲስ አበባ፤ ማኅበራዊ ጥናት መድረክ፤ (ገጽ፡ 57-93)።

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን፤ 2000፤ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ ፳፻ ዓ.ም (2000)፤ አዲስ አበባ፤ ሜጋ ማተሚያ ድርጅት።

ዓለማየሁ ገዳ፤ 2003፤ “መግቢያ ፪፤” የነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይክዳኝ ሥራዎች፤ አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።

ገብረ ሕይወት ባይክዳኝ፤ 2003፤ የነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይክዳኝ ሥራዎች፤ አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።

ገዛኸኝ ፀ. (ጸጋው)፤ 2006፤ “የባህል ፖሊሲው፣ አጣብቂኝ!” ፋክት መጽሔት (ቅጽ 2፣ ቀ. 21)።

ገዛኸኝ ጸጋው፤ 1999፤ “በደቡብ ወሎ ባሉ አጠቃላይ 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች ውስጥ በሳተላይት የፕላዝማ ቴሌቪዥን ትምህርት ላይ ያጋጠሙ ችግሮች”፤ መጽሔተ-ምርምር፡ *Research Journal* (በአብክመ. ት/ቢሮ የሚዘጋጅ)፤ ቅጽ 1፣ ቁ. 10፤ ገጽ፣ 121-168።

ጽጌ ገብረመድሃን፤ 2002፤ የድኅረ-ምረቃ መርሐ ግብሮች እና የዩኒቨርሲቲ ምርምር፤ አዲስ አበባ፤ ፎረም ፎር ሶሻል ስተዲስ።

ፈቃደ አዘዘ፤ 2004፤ “ቁዘማ፡- ፎክሎር (ባህል) እና ልማት በኢትዮጵያ፤” ባህልና ልማት በኢትዮጵያ፡ በፎረም ፎር ሶሻል ስተዲስ የውይይት መድረክ ላይ የቀረቡ ጥናታዊ ፅሁፎች፤ አርታኪ፣ ሺፈራው በቀለ፤ አዲስ አበባ፣ ፎረም ፎር ሶሻል ስተዲስ፤ ገጽ፣ ከ97- 138።

.....፤ 2001፤ “የፎክሎር ምርምር ታሪክን የሚያሳዩ መጣጥፎችና ጽሑፎች ስብስብ፤” አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፤ ለኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር የድኅረ-ምረቃ መርሐ ግብር የተዘጋጀ።

-፤ 1991፤ የሥነ- ቃል መምሪያ፤ አዲስ አበባ፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የመጻሕፍት ማእከል።
-፤ 1984፤ “የኢትዮጵያ ብሔረሰቦች አፋዊ ኪነተቃል ጥናት፤” (መጀመሪያ፤ “የቋንቋ ጉዳይ በብሔራዊ ዲሞክራሲያዊ አብዮት ወቅት” በሚል ርእስ በተዘጋጀ ሴሚናር፤ ሰኔ፤ 1970 ዓ.ም. የቀረበ) የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ-ፅሁፍ መጽሔት፤ ቀ.2፤ ገጽ፡ 3-26።

English

- Allen, Graham. 2000. *Intertextuality*. London: Routledge.
- Allison, Randal S. 2011. “Tradition,” In *Folklore: an Encyclopedia of Belief, Custom, Tales, Music, and Art*. (2th ed.). Barbara, California: ABC-CLIO, LLC.
- Bahru Zewde. 2012. “Evolution of Professional Historiography in Ethiopia,” *What is “Zemenawinet”?- Perspectives on Ethiopian Modernity*. Addis Ababa: Feiredrich-Ebert-Stiftung, pp. 27-37.
- Bauman, Richard. 1996. “Folklore as Transdisciplinary Dialogue,” In *Journal of Folklore Research*. Vol. 33, No. 1, pp. 15-20.
- 1992. “Folklore,” In *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments: A Communications Centered Handbook*, ed. Richard Bauman. New York and Oxford: Oxford University Press, pp. 29-40.
- 1986. “Context,” In Richard Dorson, ed. *Hand book of American Folklore*. Indiana: Indian University Press.
- 1977. *Verbal Art As Performance*. Prospect Heights, N. Y.: Waveland Press.
- Ben-Amos, Dan. 1993. “Context in Context,” In *Western Folklore*, Vol. 52, No. 2/4, Theorizing Folklore: Toward New Perspectives on the Politics of Culture (Apr. - Oct.), pp. 209-226.
- 1971. “Toward a Definition of Folklore in Context,” In *The Journal of American Folklore*. Vol. 84, No. 331, pp. 3-15.
- Ben-Amos, Dan, and Kenneth S. Goldstein. 1975. eds. “Introduction,” In *Folklore: Performance and Communication Issue 40 of Approaches to Semiotics*, 2-10. The Hague: Mouton & Co..
- Berg, Bruce Lawrence. 2001. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. 4th ed. United States of America: Allyn & Bacon.
- Dorson, Richard M. 1976. *Folklore and fakelore: Essays toward a discipline in folk studies*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- 1972. “Current Theories of Folklore,” In *Folklore and Folklife: An Introduction*. ed. Richard M. Dorson. Chicago: University of Chicago Press, pp. 7-50.
- 1963. “Current Folklore Theories,” In *Current Anthropology*. Vol. 4, No. 1, pp. 93-112.
- Dundes, Alan. 2005. “Folkloristic in the Twenty-First Century,” In *Journal of American Folklore*. 118(470):385–408.
- 1980. *Interpreting Folklore*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- .(ed.). 1965. *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Fekade Azeze. 2001. “The State of Oral literature Research in Ethiopia: Retrospect and Prospect,” In *Journal of Ethiopian Studies*. Vol. XXXIV, No. 1, Special Issue, pp. 43-85.
- Gray, David E.. 2004. *Doing Research in the Real World*. London: Sage Publications.
- Green, Thomas A, (ed.). 1997. *Folklore: an Encyclopedia of Belief, Custom, Tales, Music, and Art*. Barbara, California.
- Hurreiz, Sayyid H.. 2006. *Studies in African Applied Folklore*. Khartoum: IUA&U of K.
- Joyner, Charles W.. 1975. “A Model for the Analysis of Folklore Performance in Historical Context,” In *The Journal of American Folklore*. Vol. 88, No. 349. pp. 254-265.
- McCormick, Charlie T. and Kim Kennedy White, (ed.). 2011. *Folklore: an Encyclopedia of Belief, Custom, Tales, Music, and Art*. (2th ed.). Barbara, California: ABC-CLIO, LLC.
- Moran, Joe. 2002. *Interdisciplinary*. London: Routledge.
- Oring, Elliott. 1998. “Anti Anti-⟨Folklore⟩,” In *Journal of American Folklore*. 111: 328-38.

-
- , 1986. *Folk Groups and Folklore Genres: An Introduction*. ed. Logan: Utah State University Press.
- Schoemaker, George H. ed.. 1990. *The Emergence of Folklore Everyday Life: A Field Guide and Source Book*. Bloomington, Indian: Trickster Press.
- Sims, Martha C. and Martine Stephens. 2005. *Living Folklore: An Introduction to the Study of People and Their Traditions*. Utah: Utah State University Press.
- Taye Assefa. (Ed.). 2008. *Academic Freedom in Ethiopia*. Addis Ababa: Forum for Social Studies.
- Toelken, Barre. 1996. *Dynamics of folklore*. Logan: Utah State Univ. Press
- White, Barry. 2011. *Mapping your Thesis: the comprehensive manual of theory and techniques for masters and doctoral research*. ACER Press.